

شعریهتا جهی درۆمانا کهلا دمدم یا (عهرهبی شهمو) دا

ولات محهمهد تاهر محهمهد سهعید¹ عبدي حاجي²

ebdi.haci@gmail.com

walat.m.taher@uod.ac

¹⁺² پشکا زمانێ کوردی، کولیژا پهروه دا بنیات، زانکۆیا دهوک، ههریما کوردستان، عیراق.

پۆخته

ئهف قه کۆلینا ب ناف و نیشانی (شعریهتا جهی درۆمانا "کهلا دمدم" یا رۆماننقیس (عهرهبی شهمو) ی، ههوله که بۆ نیشاندانا ئهوی په یوه ندىا مۆکم د نافههرا جه و مروڤیدا و ئهوی کاریگه ریا ئالۆگۆر و جۆری (جهان)، شعریهتا جهی ئه و تایه تمه ندىین جوانکاری و واتاینه ئه وین د ناف رۆمانیدا به رهه م د ئینیت، نه بتنی وه ک باگراوه نده ک به لکو د بیته هیمایه کێ که لتوری و میژوی کو رهنگه هانا واقعه کێ کومه لایه تی و سیاسى، قه کۆلین ل سهر بنه مایین میتودا (بنیاتگه رى - ئاماری) هاتیه ئه نجامدان. ههر ژ ده سپیکا ژيانا مروڤی په یوه ندى و گریدانه کا توند و یا ب هیژ د نافههرا مروڤی و جهیدا هیه. ئه و جهی هه لگرێ ئه زمون و به ها و مانا مروڤیه، جهی کاریگه رى ل سهر دهرون و ده ستنیشانکرنا ناسناما مروڤی هیه. ژ گرنگترین ئه نجامین قه کۆلین مفا ژ ته کنیکا پروسیسا قه گێرانی پيش و پاشکرنی و سالوخدانا جهان و ب ریکا شیوازی ده بریئی ب په یشین هه لبژارتی و وینین هونه رى ب هزر و خه یالی ئافراندا دیمه نین جوان یین "کهلا دمدم" ژیان و ره سه ناتیا جهی به رجسته د که ت. هه ژى گوتی یه قه کۆلینا مه ژ دو پشکان پیکده یت، پشکا ئیکێ به حسی تیگه هێ شعریه تی ب گشتی. پشکا دوی ژ جه و جۆرین وی و رادی په یوه ندىا مروڤی ب جهیقه پیکده یت.

په یشین سه ره کی: شعریهت، جه، کهلا دمدم، رۆمان، عه ره بی شه مو.

The poetics of place in the novel of "Dimdim Castle" by the writer (Arab Shamo)

Walat Mohammed Taher M. Saeed¹

Ebdi Haci²

¹⁺² Kurdish Language Department, College of Basic Education, University of Duhok, Duhok, Kurdistan Region, Iraq.

Abstract

This research, entitled "The Poetics of Place in the Novel 'Dimdim Castle' by Novelist Arab Shamo," is an attempt to demonstrate the strong relationship between place and man, and the reciprocal impact of different types of places. The poetics of place refers to the aesthetic and semantic characteristics produced within the novel, where the place is not merely a background but becomes a cultural and historical symbol that reflects a social and political reality. The research was conducted based on the

principles of the structural-statistical method. From the very beginning of human life, a strong and powerful connection has existed between man and place. The place is the carrier of human experience, values, and meaning; it has an effect on the psyche and the determination of human identity. Among the most important findings of the research is that benefiting from the narrative techniques of foreshadowing and flashback, the description of places, and the expressive style with selected words and artistic images, creates beautiful scenes of "Dimdim Castle" through thought and imagination, embodying the life and authenticity of the place. It is worth mentioning that our research consists of two parts. The first part discusses the concept of poetics in general. The second part deals with the place, its types, and the extent of man's relationship with it.

Keywords: Poetics, Place, Damdam Castle, Novel, Arabe Shamo.

پيشه كى

ب شيويه كى گشتى هه بونا جهى بهرى مروفي بابه ته كى رون و ئاشكرايه، چونكى جه ئيكة ژ ديارترين پيكيهينه رين هه بونا مروفي و ئاستى هزركرن و پيشقه چونا ئهوى، بى جه ژى مروفي هه بونا خو نينه و ژبه ر ئه في پيه ونديا ب هيز مروفي هه ردهم هه ست ب گرنگيا جهى كيه و بويه به شهك ژ سروشتي مروفي. هه مى مروفيان جهى خوي تايه ت هه به. ب شيويه كى تايه تي جه دناف ئه ده بياتي تايه تمه ندى و بهاي هونه رى هه به، رومان ئيكة ژ ئه وان ژانرين ئه ده بي كو گه له ك گه نكه شه ل سهر هاتيه كرن، ژ بهر كو به رده وام د گوه رينديا به و نه گه هشتيه فورمى خوي دوماه يي. كارو و چالاكيين مروفي ژ بو ده ركرن و ده ريرينى د ناف ئه في ژانريدا به رجسته دبیت.

۱. ناف و نيشاني فه كولينى:

شعرييه تا جهى د روماننا "كه لا دمدم" دا يا (عه ره بي شه مو). شعرييه تا جهى ئه و تايه تمه نديين جوانكاري و واتاينه ئه و ين د ناف رومانيدا به ره هم د ئينيت، نه بتنى وه ك باگراوه نده ك بويه، بهلكو دبته هيمايه كى كه لتورى و ميژوي كو ره نكفه دانا واقعه كى كومه لايه تي و سياسى، كه رستى فه كولينى روماننا "كه لا دمدم" ه د بنه رته دا روماننا كه ميژويه به حسي سه روبه رى ره وشا كوردان يا سياسى و كاريگه ريه كا گه له ك مه زن ل سهر جفاي كورد كريبه، رويدانين "كه لا دمدم" ب ده ه شهران د نافبه را كورد و سه فه ويان هاتيه نيشاندا. روماننقيسى ژ لاي شيو از و نقيسىنقه بويه رين رومانى ل سه ربا به تين ميژوي و سه رهاتيين ميرو و ئه شيرين ده قهر و جه ين كوردان نقيسىه، ب شيو ازه كى هونه رى.

۲. ئه گه رى هه لبارتنا فه كولينى:

فه كولين ل دور جهى ب شيويه كى به رفره ه ل سهر هاتينه نقيسين، لى هه تا نوكه فه كولينه كا ورد و كوير ل سهر شعرييه تا جهى د روماننا كه لا دمدم دا نه هاتيه نقيسين وه ك ئامرازه ك بو دروستكرنا و اتا و هه ست و ده ريرينا كه لتورى و نه ته وه ي، لى مه ب فه ر ديت كو فه كولينه كا سه ربه خو ل دور شعرييه تا جهى د روماننا "كه لا دمدم" بها و نرخى جهى نيشان د ده ت، ئه و جهى چه ندين شهر لى رويدانين، كو كاريگه ريه كا زور ل سهر جفاي كورد كريبه، و ژ لايه كى ديغه خزمه ت و سه ر بورا روماننقيسى دبواري ئه ده بيدا، د كرمانجيا سه ريديا هه ژى فه كولينى به.

۳. گرنگيا فه كولينى: نيشاندا ئه وى پيه ونديا موكم د نافبه را جه و مروفيديا و ئه وى كاريگه ريا ئالوگور د نافبه را ئه وان دا، و شعرييه تا جو رى (جه ا) ن.

۴. ئارمانجا فه كولينى: خواندن و فه كولينا بنيات دانانا جو رين جهى د رومانيدا، هه ر چه نده روماننا "كه لا دمدم" روماننا كه ميژوي يا كه فن بويه، لى هونه ر و شيوه و ته كنيكين رومانى د ئافاكرنا بويه ر وه گه زين پيكيهينه رين ئه وى دا ب كارئيناي د ئاسته كى بلنديا به پيتتى ب هندى هه به فه كولين د روماننا ئه ويديا به ينه كرن، و شعرييه تا جهى نه بتنى وه ك به گره وه نده ك بهلكو دبته هيمايه كى كه لتورى و ميژوي كو ره نكفه دانا واقعه كى كومه لايه تي و سياسى.

د زمانې ټنگليزیدا بهرامبهر شعریه تی زارافی (poetic) (هدی، ۲۰۱۲: ۱۰). هاتیه بکارئینان. رهخنه گرین رۆژنافا ریکهفتینه ل سهر ئیک زاراف نه و ژی زارافی (poetic).

د زمانې عه ره بیدال دهف هنده کان (الشعرية) هاتیه وهرگیران، هنده کین دی دپژن (الانشائية) دیسان هاتیه وهرگیران ب (الشاعرية، بویطیقا،... هتد. (ناظم، ۱۹۹۴: ۱۸). واته گه له ک زاراف بهرامبهر نه فی په فی هاتینه ب کارئینان ټانکو پتر ژ زاراف و وهرگیرانه کی هه یه.

د زمانې کوردیدا هیشتا فه کولینه کا نه کادیمی ل دور نه فی بابه تی نه هاتیه نفیسین کو کیشا زارافی تیدا هاتیه ته چاره سهر کرن، له و ما گه له ک وهرگیران بو نه فی زارافی هه نه ههر ئیکی ل دویف هزر و تیگه هشتنا خو زارافه ک ب کارئینایه ژ نه وان ژی:

"عه زیز گوردی" پرتوکا نه رستوی (poetic) ل ژیر زارافی (هونه ری شاعر-شاعرناسی) (گوردی، ۲۰۰۴: ۱۹). وهرگیرایه. "موحسین نه حمده عومه ر" (د فهرهنگی زاراهوی نه ده بی) دا زارافی (شعریه تی). (عومه ر، ۲۰۰۵: ۲۶). بکار دئینیت. ټانکو ب هه مان واتایا شعریه تی ده ت.

"محمه ده به کر" د پرتوکا خو دا (په خشانه ی شعری کوردی) زارافی (شعریه تی). (بکر، ۲۰۰۴: ۲۱). بهرامبهر (poetics) ب کارئینایه.

ههروه سا "همین عه بدولقادر عومه ر" زارافی (شعریه ت) ب کارئینایه (عه بدولقادر، ۲۰۰۸: ۲۲). ههروه سا "همین عومه ر خو شناو" د پرتوکا (شعریه تی ده فی چیروکی کوردی) زارافی (شعریه تی) ب کارئینایه (خو شناو، ۲۰۰۹: ۱۹). و گه له کین دی... هتد. وه کی دیار د زمانې ټنگليزیدا ریکهفتینه ل سهر ئیک زاراف، لی د زمانې عه ره بی و کوردیدا ئاریشه د کیشا زارافان دا هه یه.

- شعریه ت ژ لای تیگه و پیناسانفه:

د نه فی بیافیدا "رۆمان یاکبسون" ی رۆله کی پیش چاف هه بو. پاشی هیدی هیدی نه فی تیگه هی گه شه و وهرار کر، ب تایه ت سه نتا پراکتیکی ژ ئالی (میخائیل باختین) یقه، نه خاسمه پشتی ده رکه تنه پرتوکا نه وی یا ب ناف و دهنگ (ئاریشین شعریه ته دوستویفسکی) (باختین، ۱۹۸۶: ۶). کو نه فی پرتوکا نه وی پتر فره دیالوک د نافدا هه یه، نه فه ژی جوانیه کی د ده ته تیکستی و شعریه تی د ئافرینیت. پاشی (تفتیان تودوروف) ی ژ لای تیوریفه ئازراند؛ و به رده وام ل بیافین فه کولین زمانه وان و شیوازگه ری و سیمبولوژی ژ لای فه کوله ر و رهخنه گرانفه هاتیه باسکرن.

تیگه هی نه فی زارافی بی جورا و جوره د گه ل هندئ کو د چوارچو فی هزره کا گشتی دا دهیته دانان. ((نه و ژی لیگه ریانا نه وان یاساین زانستییه نه وین داهینانی پیکدئین)) (ناظم، ۱۹۹۴: ۱۱). شعریه ت د تیگه هی خو پی گشتیدا گرنگی ب یاساین گوتارا نه ده بی دده ت. کو نه و ژی کومه کا پرهنسیپین ئیستاتیکینه نه وین داهیننه ر د گوتارا خو دا پهیره و دکه ت، و دبنه نه گه ری ئیکه تیا نه وی و جودا کرنا نه وی ژ گوتارین دی یین نه نه ده بی.

د پیناسه کا دید: شعریه ت نه وان یاسایان ده ردئخیت نه وین گوتارا زمانقانی ئاراسته دکهن به ره ف دیتنه کا نه ده بی. (هه مان ژیده ر: ۱۱). که واته نه و یاساین نه ده بی د هه ر گوتاره کا زمانقانی دا دیار دکه ت، بی ل بهر چاف وهرگرتنا جوداهیا زمانان. ل فیژی شعریه ت گریدایه ب مه سه لین زمانیفه، جودا ژ زمانی رۆژانه. و شعریه ت تیکستا نه ده بی ب شیوازی گوتنی و زمانی هونه ری نه فی چه ندی به رجسته دکه ت.

شعریه ت زانسته که ل سهر فورم و ریکین ریکخستنا به ره می نه ده بی د هیته تایه تمه ند کرن. (حاجی، ۲۰۲۰: ۳۷). واته، نه ف پیناسه پتر ب لایه نی روخساریفه هاتیه دیار کرن، جوانی و نه ده بیه ت تیکستی و ریکین چه وانیا تیکست پی هاتیه ریکخستن شعریه ت تیکستی به ره م د ئینیت.

دناف هه می ئەو گورانکاریین ب سەر شعریه تی هاتین دناف تیورا ئەدەبیدا ب شیوهیه کی گشتی بۆ سەر دو تیگه هان ب کار هاتیه: یا ئیک، "ئەرستوی" ب راما نا تیورا داھینانی پیشکیشکریه. چەند تیورەکن ب ریکا تایبەتمەندیین ھندەک جورین ئەدەبی پیتفینە، گوتارا ئەدەبی ژێ وەک کومیدیا و تراژیدبا... ھتد دناف ئەفان ھەردویان لایەنن شعریه تی خۆیادبن (خۆشناو، ۲۰۰۹: ۲۴). مەبەست ژێ دیتنەفەیا کاریگەریا تایبەتە بۆ ھەر شیوازە کی شعری و فە کۆلینا ئەوان رەگەزین کو دەربیری ژ واتای و دەستنیشانکرنا بنیاتی ھەر کارە کی شعری، ژ بەر کو لاسایکرنا، یان رەھوانکرنا دەربیری یە.

یا دوپی "رۆمان یاکسون" پیشکیشکریه.. مەبەست پی ئەو پەيامە کا زمانی د کەتە کارە کی ھونەری و ھونەری زمانی ژ ھونەری دیتەر جودا دکەت یان فە کۆلینە کا زمانی بۆ ئەرکی شعری د چوارچوپی ناخفتن و گرنگیدان ب فە کۆلینین رستەسازی و پەيوەندیین ئالوگور د ناف برگەیاندا پیتفی ب داھینان و ئافراندنی ھەیه کو زمان ببیتە جەوھەر و وەسیلە. (ئامر، ۱۹۹۴: ۱۰۱) ئەگەر بەری خۆب دەینە ئەفان ھەر دو تیگەھان، یائیک دشیین شعریه تی ب ریکا یاساین گوتارا ئەدەبی بینین و داھینان پەیدادبیت، یا دوپی دەقە کی ئەدەبی ژ دەقە کی ئەدەبی جودا دکەت ب ریکا زمانی. "ترفتیان تودوروف" ھیشتا وەک تیگەھ چ ریکەفتن ل سەر شعریه تی نەھاتینە کرن و ناکوکی ل سەر ئەفی تیگەھی دی یا بەردەوام بیت، چونکی ھەر گوتارە کا ئەدەبی یاساین خۆ ھەنە، ئەفجار ماھیت و چەوانیا ئەفان یاسایان یا جورا وجۆرە و ھەر میتودە کا رەخنە پی د روانگەھە کا تایبەتدا بەرێخودانی بۆ دکەت. لەوما د بیژیت: ((ب شیوه کی گشتی مە جھە کی نافنجی گرتیە ئەو ژێ گشتاتیا تیورا گوتارا ئەدەبی و تایبەتیا راقە کرنی (تودوروف، ۱۹۸۷: ۱۸). واتە گرنگی ب ئەوان تایبەتمەندیین روت د دەت ئەوین ھەبونا ئیکەتیا بویەرا ئەدەبی دروست دکەت، ئانکو ئەدەبیە تی "رولان پارت": شعریه تی ھوسا دینیت کو ((یاساین داھینانی بۆنیاتی گوتارا ئەدەبیدا ئاشکرا دکەت وەک تیکستە ک نەک بەرھەمە کی ئەدەبی)) (ناظم، ۱۹۹۴: ۳۳-۴۳). شعریه ت دبیتە نیشانا ئاشکراکرنا ئەوان یاسایا و پرنسیپ و تایبەتمەندیین گریدای ب تیکستیفە یین کو دبنە ئەگەری جودا کرنا بەرھەمی ئەدەبی ژ بەرھەمی نە ئەدەبی. "جیرارجینیت" سەبارەت شعریه تی دیژیت: ((تیکست ب خۆ بابە تی شعریه تی نینە، بەلکو خرقە کەرا تیکستی (جامع النص) بابە تی شعریه تی)) (جینیت، ۱۹۹۹: ۳۳) واتە سەرچەمی تایبەتمەندیین گشتی یین بەرز و تەکنیکین نوی ئەوین ھەمی تیکست ب خۆفە د گرن و پی دەینە ئافراندن ئەوہ شعریه ت. ل فیژی خالا جوداھی ب دەربیرینە کا کورت د نافبەرا (بارت و تودوروف و جنیت) دا ژ ھەف جودا بونا بابە تی پراکتیکی وی تیوری تەفگردا ئاشکرا دبیت، کەمال ئەبو دیب، ئیکە ژ رەخنە گرتن بەرچاف یین عەرەب، گرنگی ب تیگە ھ و زارافی شعریه تی دای و بەحسی شعریه تی دکەت مینا ئەرکە ک ژ ئەرکین (بوشایی، مەودایی) ئازراندنی مەبەستا ئەوی بتنی شعریه تا زمانییە ھەر وەکی دیژیت: ((ئەز شعریه تی دیار دکەم و د دانمە د ئالییە کی بەشی (جزئی) دا کو ئەو ژێ ئالیی بۆنیاتی دەستنیشانکر پی زمانییە و شعریه تی ل دویف بۆنیاتی گشتی تیکستی دیار ناکەم)). (ابو دیب، ۱۹۸۷: ۵۸-۵۹). واتە کەمال ابو دیب ھەر وەکی رۆمان یاکسون ھزر دکەت و مەبەستا ئەوی شعریه تا زمانییە. ل دوماھی دشیین بیژین کو شعریه ت چاوانیا ریکین ئافاکرنا ستاف و ژانر و جورین بەرھەمی ئەدەبی نیشان د دەت.

گرنگیا شعریه تی:

گرنگیا شعریه تی د ئەوی پرسیاریدا د یاردبیت یا کو "رۆمان یاکسون" گوتی، ئەو چی تشتە وە دکەت پەيامە کا واژە ی ئەرکە کی ھونەری ھەبیت؟ وە کی دیار بەرسفا ئەفی پرسیار د ئەوان ئەرک و تایبەتمەندیاندا دیاردبیت یین کو دشعریه تا بەرھەماندا دگرت، واتە، شعریه ت دبیتە نیشانا ئاشکراکرنا ئەوان یاسایا و پرنسیپ و تایبەتمەندیین گریدای ب تیکستیفە یین کو دبنە ئەگەری جودا کرنا بەرھەمی ئەدەبی ژ بەرھەمی نە ئەدەبی، ھەبونا شعریه تی د ناف بەرھەمین ئەدەبیدا تشتە کی ریزەییە، ژ بەر کو چی بەرھەم نین سەدا سەد شعریه ت دن اقدا ھەبیت، ھەبونا شعریه تی ژ تیکستە کی بۆ تیکسە کی یا جیاوازە و ل دویف سروشتی بەرھەمان دەیتە گوهرین. چونکی ((دەق بە ھەمو پیکھاتە کانی ناویەوہ نابیتە

بابه تی شعریه، به لکو ټو تایه تمه ندیبه گشتی و به زانه یه، که پالیان به ده قیکه وه داوه له شیوه ی دهر برین و کرؤکی ژانره ټه ده بیبه کان گیرساو نه ته وه)). (خوښناو، ۲۰۱۰: ۳۵).

گرنگی و ټه رکنین شعریه تی دهنده ک خالاندا د یاردبیت ټه وژی:

۱- جودا کرنا زمانې هونه ری ژ زمانې ټاساپی ټه و به ره همې ټه ده بی ژ به ره همې نه ټه ده بی جودا دکته، زمان ب شیوازه کی جودا ژ شیوازی زمانې ټاخفتنا ټاساپی ده پته ب کارئینان داکو هنده ک واتایین نوی ب ده ته په یقین زمانی و شعریه و خه ملاندن و ئیستاتیکا زمانی دیار بکته ژ بهر هندې ((لایه نیکی گرنگ له ئیستاتیکا شعری نوځوازه به گشتی.... جوړی ره فتارکردنی شاعیر له گه ل زماندا به رجسته ده کات)). (بکر، ۲۰۰۴: ۲۹).

۲- جوانکاری و خه ملاندنا دهر برینان، شعریه ت ب ټه رکی جوانکاریا په یف و دهر برینان د ناف به ره همین ټه ده پیدا ب گشتی و دهورانیدا ب شیوه یه کی تایبه تی رادبیت، ((چونکه خودی ئیستاتیکا بو نیو هر ده قیکې ټه ده بی نیشانه ی شاعیریه ته)). (خوښناو، ۲۰۱۰: ۲۵). "رؤمان یاکبسون" رؤلی ټه رکی ئستاتیکا خویاگریه و ب دیتنا ټه وی پیدقیه ټه ف ټه رکه بشیت سهرنجا خوینده فانی به ره ف ئستاتیکیکه ب کیشیت و نه چ تشتین دیرین دهره کی، چونکی په یاما هونه ری په یامه کا شعریه ټانکو ئیستاتیکیه). (سلمان، ۲۰۱۳: ۱۶۴).

۳- دروستکرنا وینین هونه ری، شعریه تی گرنگیه کا بهرچاف د دروستکرنا وینین هونه ریدا هه یه، ب رپیا زمانې هوزانی به رجسته دبیت، ژ بهرکو ((هوزانقان ب رپیا په یقین هوزانی و هه لژارتنا ټه وان بو دروستکرنا وینیه کی هونه ری پ جوان د هزا خوینده فانیاندا کاردکته و هوزانقان ب سهر بورا خو، د شیت په یقین جوان و کاریگر وهر بگریت و ب رپیا ټه فان په یقان وینیه کی هونه ری پ کاریگر ژ دروست بکته و کارتیکرنی ل سهر خوینده فانی ب کته)). (رشید، ۲۰۱۶: ۱۷).

۴- پېشفه برنا ره خنی و ره خه گری، شعریه تی په یوه ندی ب گه له ک زانست و میتودان هه یه هه تا دبورای ره خنیدا گرنگیه کا بهرچاف ب خوځه دبینیت، ژ بهرکو شعریه ت لیگه ریانان ټه وان هوکارانه یین کو ب رپیا ټه وان شعریه تا ټیکستی به رجسته دبیت، ټه ف چنده ژی ب شروفه کرنا زمانې ټیکستان د یاردبیت، ب ټه ف چهندي ره خه گری ټه ده بی د شیت مفای ژ میتود و ریکین شروفه کرنا شعریه تا ټیکستان وهر بگریت چونکی شعریه ت د بیته ((ټه و کلیل کو ب رپکا ټه وی د شیت هه می ره هه ند و نه پینین هه یین دناف ده قیدا دهر بیخیت)). (عه بدوللا، ۲۰۰۷: ۱۸). ټه ف ژ لایه کیشه، و ژ لایه کی د یترفه شعریه تی گرنگیا خو بو ره خنی ب خو ژی هه یه، چونکی ((ژ دیروکا ره خنا توره پی خو یادبیت کو ره خه گه له ک ب شعریه تی داخبار بویه و هه ر ل دویف گه ریا یه، میتودی ره خه پی و ب هه می جوړین خوځه ټالاف و پیقه ر و شیوازین ژ ټیک جودا داهینانه پیخه مه ت فه دیتنا ئیستاتیکا و نه پینین کارسازیا ده فی هوزانی)). (رشید، ۲۰۱۶: ۱۷-۱۸). زیده باری ټه فان ټه رکان گرنگیا شعریه تی خو یا دبیت.

جوړین شعریه تی:

د ټه فان سالیین دوماهیکیدا زارای (تیورا ټه ده بی) جهی خو دایه زارای (شعریه ت) ټانکو شعریه ت د شیاندایه جهی ټه ده بی بگریت. گه له ک ټه ده بناس و زمانقان وه کی ټه ده بناسی پولونی پ ب نافی (یا. موکاروفسکی) و پ روسی (رؤمان یاکبسون) و هنده کین دیر دبین کو شعریه ت زانسته که ل سهر نافه روک و جوړ و فورمین ټه ده بی د ټاخفت، و دو جوړان ب خوځه دگریت.

۱- شعریه تا گشتی: ټارمانجا شعریه تا گشتی دانانا کومه کا ته کنیکانه (ټه و ره گه زی خو دان کارتیکرنه کا جوانی بیت) کو ټه فان هه رسی به شا بخوځه دگریت د ټافا کرنا ده نگی یا به ره همې ټه ده پیدا، فه کولین ل سهر لیکسک و مورفولوژیا و سینتاکسا به ره همې ټه ده بی ده پته کرن. ټه ف جوړی شعریه تی فه کولینا ل سهر ټالافین هونه ری و یاسایین ټافا کرنا به ره همې ټه ده بی دکته. ټه گه رین ټه وی یین هه فپشک د ټه وان هه می بابته پین هونه ری و سروشتیدا دهینه ده ستینشانکرن، ټه وین شیانا ټازراندنا هه لچونین شعری هه ی. (موکاروفسکی، ۱۹۸۴: ۴۵). شعریه تا گشتی گرنگی ب ټیکست و به ره همین شعری ب تنی ناده ت، به لکو گرنگی ب ټیکستین ټه ده بی هه میان د ده ت داکو بشیت ل سهر شعریه تا چپروکی و شعریه تا رؤمانی و... هتد ب ټاخفت. هه روه سال سهر سی پشکا ده پته دابه شکرن، کو فه کولینا ل سهر ټافا کرنا ده نگی و ټاخفتی و هونه ری ټیکستی دکته.

۲- شعریه تا میژوی: ټه ف جوړه شعریه ته فه کولینا ل سهر وهرارکرنا ټالافی هونه ری ټه ده بی دکته و سهرهلدانا جوړین

ٺهدهي و چهوانيا دامه زراندا ٺهوان هر ژ دهسپيڪا سه رهلدانا ٺهوان بهرچاڻ دکهت. (کوهن، ۲۰۰۰: ۳۰). واته
 فه کوليئي ل سهر وه رارکنا ته کنيکين شعري و سيسته مين ٺهوان ب هاريڪاريا زانستي ٺهده بناسيا (ميژوي - بهراوردی)
 دکهت و ٺهوان سيمائين شعريه تي د کولتورين جودا جودا دا ديار دکهت.

تهوهري دوي: تيگهه جي جھي

هر ژ دهسپيڪا پهيدا بونا مروفي بهر دهوام هه ولدايه کو د ٺهوان تشتين دهوروبهرا بگه هيت، و خو ژ نه خوشي و خه موکي
 و ٺاريشين ٺياني ب پارٽيٽ ول دويف بزاف و ههولين خو مفاي ژ سهر بور و زانينين خو وه ربگريت و ٺهوي ريکي بگريت
 يا کو بشيت تيرا خوشي ب دهست خوڻه بيخيت ٺهفه ٺي ٺهوي چهندي د گه هينيت مروفي بهر دهوام گوهرين و
 پيشکهفتي بيخته د جهيدا هه بونا جھي بهري مروفي بابه ته کي رون و ٺاشڪرايه چونکي بي جھ مروفي نه شيت بڙيت،
 واته په يوهنديه کا بهيز دناقههرا مروفي و جهيدا هه يه. په يوهنديا مروفي ب جهيفه هه ر وه کي چهند سندوقه ک ديه ک و
 دو دا بن يان ٺي وه کي تيفلي پيغازنه، ده مي مروفي و جھ و دهور و بهري ٺهوي بهراورد بکين، هه ر وه کو تاک د نيڦا
 پيغازيدا و ٺهوهين ل دهور و بهرا وه کي تيفلين پيغازنه، هندي ژ نيڦا پيغازي دوير بکه شيت هند بياڻي کار و چالاڪين
 کهسي بهرفره دبن، هه ر کهسه ک د ناف چهند تيفلادا (القواقع) د ٺيت و ٺهف تيفله ل دور مروفي د زفرن، و بي ژ
 هه ميا نيزيڪتر بو مروفي پسته و پاشي جلاک و ٺهوه ژورا تيدا دٺيت و خاني و گه ره ک و باٺير و پارٽيگه هه)). (قادر، ۲۰۰۶:
 ۲۶).

ب شيوه کي گشتي جھ د زماني ٺنگليزيدا په پشن (place, space) دهينه بڪارئينان بهرامبهري ٺهوي د زماني عه ربيدا
 په يفا (المكان) ب کاردٺيت. د زماني کورديدا په يفن (جھ، شوين) د هينه ب کارئينان (رشيد، ۲۰۲۲: ۳۱۷). هه ر وه کي
 د قورٺانا پيروزدا ب دو واتان په يفا جھ هاتيه ب کارئينان ب واتايا ما ده ي و ههستي فه گرٺيدايه کو ٺامازي بو جھي د
 کهت کو د ٺهفي ٺايه تيدا هاتيه. (و اذکر في الكتاب مريم اذ انتبذت من اهلها مڪانا شرقيا). (سورة مريم: ايه ۱۶).
 هه ر وه سا د ٺايه تا پيروزدا: (و اذکر في الكتاب ادريس انه کان صديقا نبيا و رفعناه مڪانا عليا). (سورة مريم: ايه ۲۴). ٺانکو
 ب واتا رويت، کو ٺامازي بو پله و پاي دکهت.

ٺلاي تيگهه هيفه هه ر جھي هه ر زويکا ٺلاي فه يله سوفانقه په يدا بويه و گرنگي پيدا يه و ب ٺهفي رهنگي به حسي جھي کريه
 ((شوين گرته خو و تيدا بونه، که بونيکي راسته قينه ي هه يه و له سي دوري پيک ديت)). (ساير، ۲۰۰۱: ۳۲۳). ٺهفه
 ٺي ٺهوي چهندي د گه هينيت کو هه ر تشته ک خودان قه باره يه کي ديار کريه و پيکده هيت ٺ پاني و درٺي و بلندا هيت و
 جھه کي فه د گريت.

هه ر وه سا "ٺه رستو" تيگهه هيت جھي دابه شڪريه ل سهر دو جوران (گشتي و تايبه تي) (هه مان ٺيده: ۳۲۳). واته جھي
 گشتي ٺهوه بي هه مي تشت لي، جھي تايبه ت ٺهوه جھه بي مروفي ب خوڻه دگريت، و ب ٺهفي جھي گشتي جھي تايبه ت
 ٺي ب خوڻه دگريت.

تيگهه هيت جھي "جرجاني" ب ٺهفي رهنگي پيئاسه کريه: ((ٺهه باني فه شارتيه بي له شه کي (جسم) ٺٺي کو بگه هيته باني
 ٺاشڪرا بي ٺهوي له شي ٺٺي)). (ربيع، ۱۹۹۰: ۸۳-۸۴) ٺانکو ل ڦيري ب شيوه يه کي جھ هاتيه ديار کرن کو په يوهندي
 يا د ناقههرا له شي ٺٺي و له شي خالي دا هه ي. ٺانکو ٺهه و فالاتيا د ناقههرا له شي فه شارت و له شي ٺاشڪرا دبته (سپهيز -
 فالاتي) و سپهيز ٺي کومه کا جهين نه ده ستنيشانکري ب خوڻه دگريت تي يا گرنگ درٺي، فره هه ي، کورتي ياهه ي.

گرنگيا جھي:

د رومانيدا روماننقيس ويني هونهري بي جھي وه کي (باٺير، گوندان، چيا، مال... هتد) و ويني ده مي وه ک (سپيده،
 ٺيفار، هافين... هتد) ب ريکا زماني د ٺافرنييت. "گاستون باشلار" گرٺيدانا جھي ب کاري هونهري و ٺهده بيغه گرٺيده ت
 ((جھه ٺهه ويني هونهريه بي جھي که هه ي، ٺهه ماله يا مروفي تيدا ٺ دايک بوي، مالا زارو کيني، ٺهه ماله يا مه خهون

تیدا دیتین و ئاشوپ و خەيالا مە ژى ھاتىيە ئافراندىن)). (باشلار، ۲۰۰۶: ۱۱). باشلار ب شىۋەيەكى سادە گىرنگى "جھى" ئاشكرىكرىيە. لى ھەر پەيئەك د ئەفئى گوتتىدا دەلالەت و واتايەكا مەزن ب خۆفە دگرىت، چونكى ئەوان جھان ب خۆفە دگرىت ئەوئىن ھەمى رويدانىن ژيانا مروؤى ب خۆفە دگرىت. ھەر ژ زاروكىنىي تاكو مەزن دىبىت. و ھەرچ رويدانەكا د ئەوى ماوئىدا پەيدادىبىت، ھەمى ئەگەر ژى بۆ ئەوى جھى مروؤى لى ئاكنجى د زقرىت. رۆمانئفىس ژى ئفىسىنا رۆمانا خۆل ئەفان جۆرە جھان دەسپىدكەت، چونكى مالا مروؤى ئەو جھى ئارامە بى كو ھەست و ھزر و خەيالا مروؤى بەرەف ئافراندىن د چىت. جھ د تىكسىي ھونەرىدا خۆدان سروسىتەكى جودا و تايبەتە ل ژىر چارچوؤى كارابون يان ئافئىكداچونا خەيال و ئەندىشىي گوشەگىر دىبىت. ئەفجا خودانى تىكسىي (شاعر، نىگاركىش، رۆمانئفىس، موزىكژەن)... ھتد. (حسىن، ۱۴۲۱ھ: ۷۵-۷۶). كەرەسىي خافئى جھى فەدگوھىزن بۆ ئاسۆپىن نوى ژ فارىبون و دىتتان. ئەفجا فەگوھاستن ژ جھى ژىارى بۆ جھى ھونەرى گوھرىنە ژ جىھانا رۆژانە ب ھەستىارىا خۆ و تىشتىن خۆ و دىاردىن جۆرا و جۆرىن خۆفە بۆ جىھانىن ژ ئەندىشىي ئەكتىف ب رىكا زمانىن جودا جودا، ھىمايىن زمانى، رەنگ، دەنگ، وئىنە... ھتد. ئەف جۆرە ((گىرنگىدانا ب جھى ھونەرى ژ ئەنجامى دىاربونا ھندەك ھزر و بۆ چونان پەيدابويە ئەوئىن بەرىخۆد دەنە بەرھەمى ھونەرى وەك جھەك كو رەھەندىن ئەوى دەئىنە دەستنىشانكرن دەستنىشانكرنەكا دىار، ئەف جھە جھى ھونەرىيە. ژ سالوخەتەن ئەوى ئەوئە بى خودان دوماھىكە، سەرەراي ھندى بابەتەكى بى دوماھىك فەدگىرئىت. ئەو ژى جىھانا دەرەككىيە، ژ سنورى بەرھەمى ھونەرى دەرئاز دىبىت) (لوتمان، ۱۹۸۸: ۶۸). ل دەمى شلوقە كرنا جھى ھونەرى ((واتا و ئەكتىفيا ھەر شلوقە كرنا بۆ جھى د شىاندا نىنە بەئىتە تىگەھشتن بىي فەزقرىنا ل شىرىيەتا جھى و سىمىولوجىا ئەوى و ئەو ئەنجامىن ژى دەرەكەفن. چونكى چ تىشت نەشەت بۆ مە بەحسىي جھى رۆمانىي باشر بكەت ژ شىرىيەتا جھى ب خۆ)) (بىراوى، ۱۹۹۰: ۳۹). ھەژىيە بىژىن "فالايى" ب زمانى دروست دىبىت، لەورا پىدقىيە رۆمانئفىسى شارەزايى و دەسھەلاتى د زمانىدا ھەبىت. ((مەحالە رۆمانىك بىئىتە خودانى فالايى لە ناو پانتايى واتاكاندا تانوپۆ بۆ روداوەكان دارىژى، دەخوازم بلئىم فالايى لە رۆمان وچىرۆكدا دروست نابى ئەگەر رۆمانئوس زمان لەبەردەم خۆيدا دىل نەكات، دىلى بە چەمكى بە ھەویر كردن و دەست بەسەرگرتن)) (دەشتى، ۲۰۰۴: ۴۱۱). "يورى لوتمان" د بىژىت: ((زمانى پەيوەندىن جھى ئىك ژ ئەوان ئامراژىن سەرکىيە بۆ وەسفكرنا واقىي، ئەفە ژى ل سەر ئاستى ئايدولوزىا پىشى دەق ژى دەئىتە پراكتىكرن وەك ب كارئىنانا ئەفان زاراغان (بلند-نزم)، (راست-چەپ)، (نیزىك-دور)، (دەستنىشانكرى-نەدەستنىشانكرى)، (دابرىن-بەردەوام) ئەفە ھەمى زاراغن بۆ ئافاكرنا بنىياتى ب كاردەئىن لەوما د ياردكەت رىكخستنا ستراكچەرا جھى تىكسىي زىدەبارى بلندى و نزمىي دو ساخلەتەن سەرەكىنە بۆ ھەفدژىيا (فەكرى، گرتى)). (لوتمان، ۲۰۲۰: ۲۱۳). جھى فەكرى د ئاف دەقىدا ئامارەيە بۆ ھەبونا خوشىي، گەرماىا ژيانى، پىكفە ژيان و ھەبونا ئارامىي، ھەفدژىي جھى گرتىيە كو بەرجستە كرنا ھافىبونى، دوزمنكارىي، نەبونا ئارامىيە. كو ئەفە دبنە رىكخوشكەر و پالدەر بۆ پەيداكرنا رويدانان. مروؤى دىبىت ژ جھەكى بۆ جھەكى دى بچىت يان ژ باژىرەكى بۆ گوندەكى يان وەلاتەكى، ئە و جھى گرتى و نخافتى ژ تىشتا و تارىياتىي نەخوشىي د ئافرىنىت و مروؤى گرى ددەت و ھەفركىيا پەيدا دكەت. لى جھى فەكرى بى دلئەكەرە و بى ھەفركىيە ئازادىي و لىئىي پەيدادكەت. فەكولەرىي پولونى (ى. فارىنو) ل سەر جودابونا جھى ل دەف ئفىسەرىي رۆسى "دوستۆفسكى" د بىژىت: د جھىن گرتى و تژى تىشت تىدا قەرەمانىن ئەوى ئىرادەيا خۆ بەرزە دكەن، گەلەك جارا ژ لىئىن و بزاقان بى بەھر دبن، ھزرىن تاوانبارى ل سەر ئەوان زال دبن، بەلى دەمى دكەفئە د جھەكى فەكرىدا، ب ھىژتدبن و ب ھىقىنە كو ژ ھزرىن خراب دوىر بكەفن (لوتمان، ۲۰۲۰: ۲۱۳).، وەكو دىار جھىن بلند بىافئى ژيانىيە، پتر نىزىكى ئاسمانى و كەسانىن پىروز و فرىشتانە و ب جھىن بەا دەئىنە ھژمارتن، لى جھىن نزم وەكو بىافئى مرئىنە، وب جھىن بى بەا وىپن چنە دەئىنە ھژمارتن. لى بۆ چونەكا دى ياھەى، نە ھەردەم جھىن بەرز و بلند بەا و سىفەتەن باش بخۆ فە دگرن، و جھىن نزم بى بەا و سىفەتەن خراب، فەكولەرىي پولونى (ى. فارىنو) د پەرتوكا خۆيا

ب نافي "دهرازينکهک دزانسټي ټهدهبيدا" د بيژيت: سيداره کرنا پيغه ممبر عيسا (س) هاتيه بجهټينان ل جهه کي بلند ل سهر چيائي که چهل. ټهفه ژي ټهوي چهندي خوي د کهت کو هر چهنده جهي بهرز و بلنده لي سيفه ته کا نيگه تيف و بي بها پيغه ديار بويه .

پهيوهندي د ناقبهرا جهي و مروفي

پهيوهندي د ناقبهرا مروفي و جهي پهيوهنديبه کا گهله کا ب هيژه، نهبتني جهه کارتيکرنې ل سهر مروفي د کهت، مروفي ژي کارتيکرنې ل جهي د کهت، ټهفه ژي ژ ټهوان گوهرينين مهزنين مروفي د ټيخيته د جهيدا وهک ټافاکرنا باژيران و فه کرنا ريکا... هتد به لي هندهک جارن کارتيکرنې مروفي ل سهر جهي يا خرابه کو ټهوه جهه بيته جهه کي بي مروفي و نه جهي ژياني وهکو برينا دارا ژ دارستانا. ټهف جهين ب ترس و درنده ب کاروکريارين مروفي گوهرين د کهفتي و دکهفته د چارچوڅي شارسټانيه تيډا، و ناف ل سهر جهان هاتينه دانان و بويه ژيډهري ژياني، بهردهوام مروفي خزمهت و بزافي د کهت، داکو د دور و بهرين خو بگه هيت. ((مروفيش لهقوناغه ميژوي يه جوړ به جوړه کاني په ره سهندني ژياني کاري کردوته سهر گوران و په ره سهندي شوين)) (قادر، ۲۰۰۶: ۵۹).. له ورا هر جهه کي مروفي گه هشتي نافي لي دانايه و ټهف نافليکرنه، بويه ټه گهري ټهوي چهندي مروفي ټاشناتي و بهخته وهري د گهل جهي په يدا بکهت. ((هه بونا جهي ژلاي باهه تيغه ناهيته گريډان ب هه بونا مروفيغه، به لي ټه و بهايي " جهه " بو خو دستينيت بهايه کي مروفايه تيه، مروفي د شيت بهايي ب دهته تشتا و جهي و گوهرينان بيخته تيډا...)) (حسين، ۲۰۰۰: ۱۰۹). ټهوه گوهرينين د کهفنه د جهيدا ټه گهر باش و ټه گهر خراب ب دريژاهيا ميژوي د بهردهوامن، ژ بهر هندي ويني جهي ژ دهه کي بو دهه کي دهينه گوهرين. ((هندهک جهه دهينه ټافاکرن و هندهک ژي دهينه کافلکرن، ب ريکا کار و کريارين مروفي سيمايين جهي دهينه گوهرين)). (صالح، ۱۹۹۶: ۲۹۸). ژ بهر کو جهي پهيوهنديبه کا ب هيژ د گهل مروفي هه يه وهکو ديار مروفي بي گريډايه ب عهريډه ژ بهر ټهوي راکيشانا عهري هه ي و مروفي پيغه گريډهت ل دويف ياسايا راکيشاني يا کو "نيوتني" ټاشکراکري. ل دهه ي پهيوهندي د ناقبهرا جهي و کهسي ل سهر بنه مايي کاريگهري و کارتيکرنې بيت و ټهف کار تيکرنه چ يا ب سهرقه بيت يان کوير بيت ب ټهفي چهندي د ژوراري و کارتيکرنې جهي ل سهر کهسي دياربيت و ټهف کارتيکرنه ل سهر چهندي ټاسه کين جودايه وه کي جفاکي، بيولوژي، دهروني، کو ټهفه ژي د بيته ټه گهري ټهوي چهندي رهنگفه دانا جهي د سهر و سيمايين مروفيډا دياربکهت. بو نمونه گهلهک جارن دي کهسه کي بينين دبیت ژ ټاخفتنا ټهوي يان ژي ژ جل و بهرگين ټهوي يان ژي خرن و فه خرن و سهر و سيمما و گهلهک تشتين دي جهه و وهلاقي ټهوي ټاشکرا بکهين. " جهه " دهينه هژمارتن ژ ره گه زين کارتيکه ر ژ بو دهست نيشانکرنا سهر و سيمايي کهسان و سروشتي کاري ټهوان. (حسين، ۲۰۰۰: ۱۰۴). بو نمونه د روماننا " کهلا دمدم " دا دهه ما کو " سلیمان خان " پرسيارا " خانوي " کري دهر باره ي ژين و ژيارا ټهوان و جهي ټهوان، خانوي ژ ناسناقي ټهوي د زاني کو " سلیمان خان " کورده: ((وه کي ټهفي کو هوسا ديژه سلیمان خان، ټارخاين دکه و گومان د ده خان کورده دهه ما کو سلیمان خان ب په ي پرس و پرسياران کهت، دهر هه قا وان و ژيانا وان دا، خانو بهرسف دا شاهي شاه ساخ به، پرتکهک ټهري مه ژ خورا ټافاکريه ټهه خرابيا کهسه کي ناکهين، چما ټهري شاه هندکه؟)) (Semo, 2007: ۱۴۵). ټهف دانوسټاندنه د ناقبهرا هر دو کهسايه تيان رويداي ټاشکرا د بيت جهي پيروزي و گريډانه کا ب هيژ هه يه کو کارتيکرنې ل سهر کهسايه تي بکهت و بهره فاني ژ ټاخ و جهي باب و باپرين خو بکهت.

جهه درومانيدا:

ژ بو دهسپيکرنا روماني رهنگه ره گهزي " جهي " بيت، کو ب ريکا ټهفي جهي خوانده فان د شيت بجيته د ناف کويراتيا روماني، چونکي مروفي وه کي بو نه وهره کي جفاکي د دهه و جهه کيدا د ژيت، و ب هزرکرنا خو د شيت ب جوړه ها حکايهت و چيروکا ب ټافرينيت، و ژانري روماني ژي ټيکه ژ ټهوان ژانرين هونهري خودان قه باره کي بهرفره کو مروفي بهرهه م ټينايه بو هندي کوبشيت ب شيوه يه کي بهرفره دهربريني ژ فهلسه فه بونا خو و تشت و ديارده بيان بکهت و دهه و جهه

ب ږه گه زین سهره کی یین نه فی هونهری د هینه هژماران. ((مرؤف وه کو بونه وه ره کی کومه لایه تی له کات و شویندا ده ژی و بیرکاته وه و جورها حکایهت و چیروک ده خولقیځی، بو نه وهی ب توانیت به شیوه یه کی فراوانتر ته عبیر له فه لسه فه ی بونی خو ی و شت و دیارده کان بکات بویه کاتیش به بناغه ی سهره کی نه م داناوه بی نه وهی له مه وداکانی شوینی جیا بکاته وه)) (ته لوه نی، ۲۰۰۴: ۴۴).

چونکی هه می کار و کریار پیدفی دهمه کینه و دهم ژی د باوه شا جهیدا خو د بینیت و ژیفه نابیت. ژ بهر هندئ روماننقیس د دهمی ده ست ب ئافکرنا جیهانا خو یا تایهت دکهت، دقیت نه وی جیهانی د ناف چار چوځه کیدا سنوردارکته و نه ف چارچوځه ژی جهه، نه و جهی کس و رویدانان ب خوځه دگریت ږه گه زه کی کاریگه ره ژ بو ئافکرنا بینای سهرهاتی و وه ک قاره مانه ک رولی خو ببینیت دپیشغه چون و گه شکرنا چیروکیدا، کو کار و کارفه دانه کا باش هه بیت د ناقبه را که سان و جهیدا. جه وه کی شانویا رویدانایه نقیسه ره نه شیت رویدانا بی جهه کی واقعی یان ژی بی هونهری ریزبکته. ((شوین شانوی روداوه، چیروکنوس ناتوانیت روداوه کانی له سهره زمینه یه کی راسته قینه یان فانتازیدا نه بیت ریز بکته)) (محمد، ۱۹۹۷: ۹۱). و دبیت نه و جهه ژی دول، نهال، دهشت، گوند، مال..... هتد بیت. هه بونا نه فان جهان و سالوخدانا نه وان د ناف رومانیدا جوانیه کی پیشکیش دکته. جهی هونهری د بهرهمی نه ده بیدا ب ریکا زمانی و ئاشوپا نقیسه ری د هیته ئافرانندن. ((جهه د رومانیدا سروشی یان واقعی نینه، به لی روماننقیس ب خو جهه کی ب ریکا په یقان د ئافرینیت یان چیدبیت جهه کی خه یالی بینیت)) (عثمان، ۱۹۸۶: ۹۴). واته روماننقیس ب هزره خه یالا خو جهی به رجسته دکته "یوری لوتمان" ل سهر جهی هونهری د ناخفیت و د بیژیت: ((جهی هونهری نه وژی مودتلا جیهانا نقیسه ری ب خو یه یا کو هاتیه ده رپین ب زمانی هزرین نه وی)) (لوتمان، ۲۰۲۰: ۲۵۲-۲۵۳). گه له ک جارن جهی واقعی و جهی هونهری تیکه لی هه ف دین "میخائیل باختین" ئاماره ب نه فی چهندی دایه: ((به ره همی نه ده بی د کارو جیهانا تیدا هاتیه دروستکرن د که فیته د جیهانا واقعیدا و هوسا ئیک و دو دهوله مهند د که ن و جیهانا واقعی د که فیته د بهرهمی نه ده بیدا و جیهانا کوتیدا دروستبوی د دهمی پروسیسا ئافرانندیدا)) (باختین، ۱۹۹۰: ۲۳۴-۲۳۵). نقیسه ره گه له ک جارن هوسا به حسی جهی دکته هه ره وه کی نه د رومانیدا به لکی جهه کی واقعییه و خو دان سنوره کی جوگرافیه. هیمایین جوگرافی د تیکستین نه ده بیدا گرنگیا خو ژ ده ست دن و نه رکئ نه وان ب تی ده ستینشانکرنا جهیه، به لی یاگرنگ بو جهی هونهری ب نه رکئ جوانی رادبیت. روماننقیس نه خشی پلانا رومانا خو ل دو یف هز و زانینا خو د دانیت، چی جهه کی مه زن و بلند ب هه لبرژیت یان ژی جهه کی بهرته نک و نرم. ((چی یاسا و ده ستورین فبه ر نینن په یوه ندی ب ژماره و جورا و جوریا دیمه نانقه هه بیت، د بیت رویدانین رومانه کی هه می دئیک ژور دابن، یان ژی د رومانیدا چهن دین وینه هه بن نه فله ل دو یف هه لبرژتتا روماننقیسیه)) (داوبتفایر، ۱۹۸۱: ۸۷). جهه و قالاتیا رومانی وه کی پیکهینه رین دی یین فه گیرانی دیار نابن نه گه ر ب زمانی نه بیت. نه ف قالاتیه ژ قالاتین گریدای ب سینهما و شانوی، ئانکو هه می نه وان جهین نه م ژی دزاین و هه ست بی دکه ی ب چاف و گوها، نه و قالاتیه کو په یوه ندیا نه وی نینه نه گه ر نه ب په یقین چاپ کرییت د په رتوکندا ژ بهر نه وی چهن دی نه و ده یته پیکنinan وه ک بابته بو نه وی هزا روماننقیس دروست دکته. (بحراوی، ۱۹۹۰: ۲۷). د بنه رته د رومان ژ سهرهاتیان پیکه یته، نه ف سهرهاتییه ژی رویدانا د نافا خو دا هه میز دکته، و رویدان ژی پیدفی دهمه کی و جهه کییه ئیک ژ پیکهینه رین سهرهاتی جهه و شیوی رومانی ژ سهرهاتی پیک ده یته. ئانکو جهی گرنگیه کا باش هه یه و په یوه ندی و گریدان ب هه می توخم و ږه گه زین دین فه گیرانی هه یه. هه ره وه کی: ((مه ها شوباتیه، ئیدی خلاس د بو، فی مه هی ل ده شتا ئیرانی ژی ته بیعه تی قوه تا خو نیشان د دا، جارنان با راد بو، باران ژی پیرا دهات، ئیقاری ده ما کو سلیمان خان ب نه سکه ری خوځه ته فی نافا باژیری ته ه رانی بو خونا فکه بارانی گرتبو سهر باژاری ته ه رانی ونه رم د باری، وه ختا نمیز بی بو، ل سهر هه مو مناره یین مه سجدین باژیر مه له را دبون، ب ده نگین خو یین بلند بانگ د کرن، جاب د دانه جه ماعه تی وه کی بینه مه سجدی ئیباده تی بکه ن..)) (Şemo, 2007: 83). وه کی دیار نقیسه ر

سالوخدان و خه ملاندنا جهی واقعی ب شیوهیه کی هونهری سالوخدایه کو هه رجهه کی بهایی خویی تایبته هه یه، وه کی مه سجدی ئاشکرا کریه کو جهی عبادتی و خودی په رستنیه، و گریدانا نهوی جهی ب فه گه ریانا رویدانان و ئاشکرا کرنا دهی بهرچاف دکته، کو نهف ههر سی توخمه پیکفه د گریداینه و ژیک جودا نابن.

گه لهک جارن ژبو نفیسینا ههر بهرهمه کی فه گرانکی نفیسه چهند ره گز و ته کنیکان دکته بنهما و شه ننگسته بو بهرجسته کرنا رویدانان ژ نهوان ژی جه و دهم و که سایه تی، هندهک جارن دا کو نفیسه ب شیت دهی ب شیوهیه کی ب راستینیت و بهردهوام بیت ل سهر شلوفه کرن و خه ملاندنا جهی بهرهف ته کنیکا سالوخدانیه چیت: ((سالوخدان ئامرازه کی ئستراتیژییه د وهرگرتنا سهر بهخویا جهیدا د ریرهوی فه گرانان رویمانیدا)) (حسین، ۲۰۰۰: ۷۵-۷۶). سالوخدان خواننده فانی ته فلی دلجی جهی دکته ب تشتین نهوی و دیاردین وی و تیر و ته سه لپن نهویفه.. د رومانان "که لا دمدم" دا رومان نفیسی سالوخدانان نه فان جهان کریه. (که لا دمدم، بازار، مزگهفت، قه هوه خانا، هوسته خانا، زیندان، مالا خانوی... هتد).

جوړین جهی:

دهر باره ی جوړین جهی گه لهک پولینکرن ژ لای په رخنه گر و نفیسه ران هاتینه دیارکرن، د په رتوکا (عالم الروایه). جه ب نه فی شیوهی دابه شکریه:

۱- جهی سروشتی: نهو جهه ی دناف ژیان و ژیارا مرو فیدا د هیته ئاشکرا کرن و ب رهنگه کی هوسا ی دهستکاریا مرو فی دروست بویه (بورنوت، اوئیلیه، ۱۹۹۱: ۹۵). نفیسه ب هه مان رهنگ دناف تیکستی خودا ب کار دئینیت. ب چ رهنگ و شیوه د نانا جیهانا نهویدا هه یه و بهر چاقه ب هه مان رهنگ د ناف بهرهمی خودا ب کار دئینیت وه کی دهشت، چیا، دول، نهال، شکهفت، دهشت.. هتد. نفیسه ری نهف جهه ب شیوهیه کی زور د ناف رویمانیدا بهرجسته کریه.

۲- جهی هونهری: ههر وه کی ژ نافی خویی دیاره جهه کی خه یالی و هونهریه د خه یالا رویمان نفیسیدا د هیته ئافراندن. (هه مان ژیده: ۹۵). دهی نفیسه جهه کی هونهری د ناف بهرهمی خودا د ئافرینیت ئارمانجه کا پ هه ی، لی دهی خواننده فانهک ب خوینیت ل گور خه یالگه ها خو بیرو بو چونان د دهته نهوی جهی. و ب ریکا خه یالا خو مرو ف د شیت گه لهک هزر و دیمه نین سهرنج پاکیش و جوان ب دهته دیار کرن دویر ژ واقعی تیدا دژیت.

رهخنه گر و نفیسه "د شجاع العانی" جهی دابهش دکته سهر چوار جوړان:

۱- جهی شانوی: جهه کی بهرتهنگ و بچویکه وهک دهپ شانوییه، مه رهم ژی جهی مه جازی یان گریمانه کری و ب جهه کی نه رینی دهیته هژمارتن. (الجمیلی، ۲۰۰۰: ۲۵۵). گه لهک جارن نفیسه په نایی بو نه فی جهی د بهت بتی وینه یه کی ب ئافرینیت بو گه شه کرنا رویدانین رومانی، چونکی نه کارتیکرنی ل سهر کاره کته ر و رویدانا دکته و نه ژی دکه فیه د بن کاریگه ریا نهوان بو چیننا ته فنی رویدانی.

۲- جهی دیروکی: جهی نفیسه ههول د دهته نهوان گوهرینین ب سهر جهه کیدا دهیت ژ بهر دهم و رویدانان دیار و وینه بکته، ههر دهی رویدان په یدادین دهم و جهی ژی جهی خو دنافدا دکهن و ب نه فی شیوهی توماره کا میژوی بو نهوی رویدانی دهیته دانان. (هه مان ژیده: ۲۵۶). د رومانان "که لا دمدم" ب خاله کا میژوی دهیته تومارکرن و نیاسین که لا دمدم جهه کی میژوییه رویدانین وی گریدایی سهردهمه کی که فنه د نافه را کوردان و سه فه ویان هاتیه نه نجامدان. ههروه سا شه مزینان ژی ئیکه ژ نهوان میرگه هین کوردستانی ب جهه کی دیروکی دهیته نیاسین، د رومانیدا گه لهک جارن پادشاهی رومی ب لهشکه ری خو فه بزاف کرینه کو نه ردین نهوان داگیر بکن.

- جهی ئاشنا: نهو جهی د گهل که سی په یوه ندین باش و ئاشنا هه بن. (حاجی، غفار، ۲۰۲۰: ۶۰۷). نهو جهه نهوی مرو ف هه ژی دکته، و بهره فانی ژی بکته، و بهردهوام سوژ و ئاشویا مرو فی بو خو راد کیشیت، چونکی نه فی جهی بهایه کی مرو فایه تی هه یه و ژ تیگه هی خو بی جوگرافی دهر که فته بهرهف ب تیگه هه کی سوژی دهرونی چویه. ههر وه کی د رومانان "که لا دمدم" دا خه لکی که لی هه مییان ب که یف و خوشی و ته ناهی روژین خوش و نه خوش پیکفه د بوراندن و د ئیگر تی

و د پاراستیبون هه تا دوماهییا ههرفاندن و بارودکرنا جهی که لا دمدم، لئ سئ جهان باروت کرنه بئ هه می که لئ و تهفاندن ئاگر ب که لئ که ت. (Şemo, 2007: 248) نفیسهری وه کی دیمه نه کئ سهرنج راکیش شعریه تا جهی ئاشنا و هه فال دیار کریه کو ئەف جهه بۆ خه لکی جهه کئ خوش و ئارامه، هه تا که ل هاتییه هه لوه شاندن و په قاندن ئەوان بهرەقانی ژ جهی باب و باپیرین خو د کرن.

۴- جهی نه یار: جهی که ربی و هه فرکی و ریکمانییه و ب تخی د چار چوئیی بابه تین ئاریای و وینین کابوسیدا دهیته فه کۆلین ئانکو ناسناما ئەف جوری جهی ب هنده ک رۆیدان و بابه تین نیگه تیغه هاتییه گریدان. (باشلار، ۲۰۰۶: ۱۳۸). ئەو جهی بئ حه زو قیان لئ بژیت کو دبیته ئە گهری نه خوشیی و تهنگافی و هه ک زیندان، دویرکه فتن ژ وهلاتی، جهی که سه کی رۆیدانه ک ب سه ری هاتبیت و که سه کئ نیژیکی خو ژ دهست دابیت ئەو جهه بۆ که سی دبیته جهه کئ نه یار و که رب و کینی.

ههروه سا که له ک پولینکرنین دی یین ههین ژ سئ جهه مسهران چوئین جهی دابهش کرینه:

۱- جهه ژلای پیکهاته یفه: دابهش دبیته ل سه رجهی واقعی - جهی خه یالی

۱- جهی واقعی: ((ئه وشوئینیکی جوگرافییه روهه ر و سنوریکئ دهستنیشانکراوی هه یه، ئەو شوئینه یه که وامان لئ ده کات ئەو جیگایانه مان به بیریته وه که تیدا ژ یاوین و خه ونمان ده دیت تیدا بژین)) (سایر، ۲۰۰۱: ۳۲۶). واته جهی واقعی ئەو جهی خودان ره هه ندین ما دی و ئەندازه ی هه بونا بابه تییه جهه کئ جوگرافییه و روهه ر و سنوره کئ دهستنیشانکری هه یه .

۲- جهی ئاشوی: ئەو جهی ژ ئەنجامی هزر و خه یالا نفیسهرییه، ئەو جهی هه بونا ما ده ی نه یی، بتخی د ئاشویا که سایه تیدا هه بون ئانکو جهه کئ ئایدیالییه. جهه د تیکستی ئە ده بیدا، ئەو جهه نیینه کو دجیهانا ده رفه دا هه یه، هه ر چه نده ئە گهر تیکستی ژئ ئامازه پندابیت یان ژئ ب نافه کئ واقعی ب نافکر بیت (عوسمان، عمر، ۲۰۲۲: ۳۰۱-۳۱۲). هنده ک جازان نفیسهر بیروکه به کئ ژ واقعی وه ردگریت و ل دویف شیانین خو داهینانی تیدا دکه ت. لئ جهه د تیکستیدا ژ ره گه زین هونه ری پیک دهیت.

ب- جهه ژلای پانتاییفه: دابهش دبیته ل سه ر جهی فه کری و جهی گرتی

۱- جهی فه کری: ئەف جهه جهی گشتی و فه کری، جهی هه می خه لکییه و سنوره کئ به رفه ه و فه کریه، ل سه ر بنه مایی ئازادی و سنورداریا که سایه تیان بۆ هاتن و چونی و ئەنجامدانا بزاف و چالاکیین خو تیدا دهیته دابهش کرن. (البنا، ۲۰۰۹: ۳۱). جهی فه کری ئەو جهی که سایه تی تیدا د ئازاد و ب ئاره زویا خو هاتن و چونی د که ن، بۆ نمونه بازار، کانی، لیقین ده ریایی، چیا، دهشت، دول، نهال.. هتد.

۲- جهین گرتی: ئەوان جهان ب خو فه دگریت ئەوتین بهینا مروقی تهسک دکه ت و بیرو مروقی ل بیرهاتنن نه خوش د هینیت، وی چار چو فه کریه و سنورین وی دگرتینه نابیت کاره کته ر ژ وی سنوری ده ر بکه فیت چ ب ئاره زویا خو یان ل بن زالگه ها دهسته لاته کئ. (هه مان ژیده ر: ۳۱). وه ک گرتیخانه، جهی سه ربازین لهشکه ری. هوسته خانه یین تابهت ب چیکرنا چه کی. هه ر وه ک د رۆمانیدا ده می خانو بریاری د ده ت کو ئەوان ده رۆیشان بگرن و فه گو هیژنه زیندانی ژبه ر کو ژ لای پادشاهی ئیرانی هاتبونه هنارتن کو کارئ سیخوړی بکه ن، و ئەو به ره ف جهین سه ربازی یین شه ری د چن کا ئە و ب چ ریگ سه ربازین خو فیتری شه ری د که ن و کا ئەو چه وا سیلاخی چیدکه ن، ده ما خانوی و که سین د گه لدا زانیی کو بۆ فی کارئ سیخوړی به ره ف که لئ هاتین گرتن و به ره ف گرتیخانه یفه برن.. د ئەفان جهین گرتیدا هه می که س نه د ئازادن کو هاتن و چونی تیدا بکه ن و چالاکیین خو تیدا ئەنجام ب ده ن. ئەف جهه بئ تابهت و سنورداره بۆ چه ند که سان. واته جهی فه کری بۆ هه می که سانه، لئ جهی گرتی بئ تابهت به چه ند که سه کانفه.

ج- جهه ژلای نیشته جیهبونی و جیهگوری، ئەف جو ره جهه دابهش دبیته سه ر دو به شان (هه لبژارتی، نه چاری)

۱- **جھي ھه لڙارتي:** ٺهف جھه نيشانا دوستايه تي وڙيانه ڪا نافخوڙيه ڪو ڪهس تيڊا دڙين. واته جھه ڪي تايبه ته ب نافخويا مروڦيڻه. وه ڪي مالا مروڦي، ٺودهيا مروڦي، جھين مروڦي. هڊ.

۲- **جھي نه چاري:** ٺهه جھي ههست ب نه خوشي ڊ ڪه ي وه ڪي (زيندان) ڪوڙ جيھانا ٺازاڊي ڊ هيته دوير ٺيخستن. واته جھه ڪي تايبه ته و گرتيهه.

ڊ- **جھي جيھگور:** ل سهر بنه مائي نافي گشتي و نافي تايبه تي هاتيه دابه شڪرن.

۱- **جھي گشتي:** هه مي ٺهوان جهان ب خوڦه ڊ گريت ٺهوين ڙيان تيڊا بوراندين و پيڪهه ڙيان هه بيت و يا پاراستيبيت ٺهف جھه ڊ گشتينه بؤ هه مي ڪه سان وه ڪي (مال، شه قام، چيا، دهشت، قوتابخانه، مزگهفت، بازار.. هتد) (بحراوي، ۱۹۹۰: ۵۵). واته ٺهف جھه هه مي خه لڪ ب ڪار دئينيت ڊ گشتي و ڦه ڪرينه.

۲- **جھي تايبه ت:** ٺهف جھه ساخله تين خول سهر بنياتي ڙيانا جفاڪي ٺافا ڊ ڪهت و جفاڪ و جھه هر دو ڪار تيڪرني ل هه ڦ دو ڊ ڪهن ل گوره ي گوهرينا بارو دوخان و ڪاره ڪته ران. (النصير، ۱۹۸۶: ۳۹۷). واته ٺهف جھه جھه ڪي دهستنيشان ڪريه ڪو ڪه سه ڪ يان گروپه ڪ يان وهلاته ڪ يان نه ته وه ڪ خوداني وڻيه، يان ڙي ي تايبه ته ب ٺهوي يان ٺهوانڦه وه ڪو (ٺارارات، دهوڪ، دهشتا سليڦانه يا، ڪه لا هه و لڙي، پرا دهلال،... هتد ٺهڦه هه مي نافي تايبه تينه بؤ نمونه " ڪه لا دمدم" يا گرڙدياه ب نه ته وا ڪو رڊانڦه ب جھي تايبه ت ڊ هيته هڙمارتن.

به شي دوي: پراڪتيزه ڪرنا شعريه تا جھي ڊ رومانيدا

ڊ به شي ٺيڪيڊا ٺامازه ب چهند جوڙ و ره گه ڙين جھي هاتيه دان ڪو ههر نفيسه ره ڪ و ره خنه گره گ چهند دابه شڪرنه ڪ دهستنيشان ڪرينه، ل ٺهه ڊ پراڪتيزه ڪرنيڊا ڊي پشتمه ستن ل سهر سي جه مسهرين سهره ڪي ڪهين (پيڪهاته ي، پانتاي، و نيسته جيون و جيگوري. ڙبه ر ڪو ٺهه جھه هه مي ڊچنه بن سيبه را (جھي واقعي و خه يالي، جھي گرتي و ڦه ڪري، جھي تايبه ت و گشتي).

۱- جھي سروشتي يان واقعي:

جھي واقعي ٺهه جھي خودان ره هه ندين مادي و ٺه نذازه ي هه بونا بابته تيه جھه ڪي جوگرافيه و روبهر و سنوره ڪي دهستنيشان ڪري هه يه. جھي سروشتي، ٺهه جھه ي ڊناڦ ڙيان و ڙيارا مروڦيڊا دهيته ٺاشڪراڪرن و ب رهنگه ڪي هوسا ي ڊهستڪاريا مروڦي دروست بويه، و نفيسه ر ب هه مان رهنگ ڊ ناف تيڪستي خودا ب ڪار دئينيت. بؤ نمونه "ڪه لا دمدم" جھه ڪي واقعي و ديروي و ٺاشنا و تايبه ته ب نه ته وا ڪورڊانڦه. "ڪه لا دمدم" ڊ ڪه ڦيته باشوري رڙو ٺافاي باڙاري ٺورمي نڙيڪي په راقا ٺورميه، ۱۸۰ ڪم ڙ ٺورميه دوره، ڊ ڪه ڦيته ڊناڦه را جه مي باراندوز و گه لي ڦاسملو، ل سه ريلنديا چيايه ڪي هاتيه ٺافاڪرن ڪو نافي وي زناري دمدمه.. (ڪاپلان، ۲۰۱۹: ۳۲). واته ل دويڦ ڙيڊه رين باوه ر پيڪري ڪه لا دمدم ڙ لاي روبهر و سنوري جوگرافيه هاتيه نياسين.

ڊ رومانا "ڪه لا دمدم" ڊا په يقن ڪه لي، باغان، جنياڪن، گه لي، ٺاشي، چارشني، قهوه خاني، به ريانڪان... هتد دهيتنه ديتن: ((قان رڙوان ٺافا بهاري يا گهرم، ڪو ڊفيڙلانڊ ڙ وي گهرمي دارين ڪوچه يين ڪه لا دمدم شين ڊ ڪرن به لگن خويين ب بهر ڦه ڪربوني و سيا خو هازر ڊ ڪرن ڙ بؤ مروڦاهي... لي دارين قهيسييان ل باغان ٺيڊي ڪوليلڪ دابون، ل جينان ڙي بهرين وان داران گوپيڪ ڊا بون ڪاري ره ڙي خو ڊ ڪرن... ڙ نيڦرو ب شوندا ٺاف هوسا راد بؤ وه ڪي دهات ڊگه هشته ٺاشي ڊگه ليڊا، ٺه ڦيڊي خودي ٺيش ههر رڙو ٺهه و ب ٺاشفاني خو مهه مه ڊي مه ره ڪاني ڦه سهه يي زو به ريانڪان راد بون ڊ چونه گه لي (Şemo, 2007: 165) ب ٺه ڦي رهنگي (عه ره بي شه مو) په يقن هه ڦواتا ره ز، باغ، جنينان، گه لي، ڪاني ڪو جھين سروشتينه، و ب شيوازه ڪي جوان سالوخه تا ڪهش و هه واپي جھي ڪه لا دمدم و خير و بهر و بومين ٺهوي ڪريه، رولي شعريه تي وه ڪو ديار ب نه ڪنيڪين سالوخداني و په يقن هه لڙارتي و بهاي هونه ري ي ٺه فان جهان ڊناڦ رومانيدا ديار ڪريه.

د پارچه کا دیدا: ((والی دیاربه کر چه ک و سیلاح زی د دا به گئی ته شیراملان)) (Şemo, 2007: 17). وه کی دیار ده می ههر دو ئه شیرین کوردان عه شیرا به روده ران و ئه شیرا میلان سه را جهی ب شهر چون ، والی دیار به کر دا کو وان ئه شیرین کوردان لیک بیخیت ، ئه وی ب دزیقه سیلاح و چه ک دایه ئه شیرا میلان. ب ریکا پروسیسا فه گیرانی رویدان هاتینه فه گیران و ئامازه ب ناغی (دیاربه کر) دایه، کو جهه کی واقعی گشتیه ل ره خی ترکان.

د نمونه کا دیدا: ((چیاپی دمدعی کو ئه شیرا به روده ران لی ب چیببو، ژ ناغا چیاپی کوردستانی چیاپی پر مه زن بو، ئالیه کی وی دکه ته موسل ل میزو بوتامیا، ئالیه کی وی دکه ته رومی بهر ب وانی، ئالی دن زی دکه ته ئیرانی. ئه ف چیاپی ب ته مامی میشه بو، ل فیتر گه لیپن کور هه بون گه له ک جیپن راستی دوز ل کی ده ری خوله خولا ئاغا کانیا ب بو، میترگ و چیمه ن بون. فیقیپن باغان لی شین د بون)) (Şemo, 2007: 33) روماننقیسی ب ریکا پروسیسا فه گیرانی جهی که لا دمدم دایه نیاسین کو جهه کی ئاسیبه ژ سی لایانقه هاتیه دور پیچکر و کهس نه شیت زوی ب زوی به ره ف که لی بچیت، ههروه سا ئامازه ب جهپن سروشتی و واقعی دایه وه کی چیا، موسل، میزو بوتامیا، رومی، وانی، ئیرانی، گه لی، کانی، باغان. د نمونه یه کا دیدا: ((ل چارشیا که لی قه هوه خانه هه بون فان رورین هوسا گهرم و خوش، خودیپن قه هوه خانه یان ته خته ده رختبون بهر سییا داران و قه هوه د فروتن)) (Şemo, 2007: 30). ههروه کی دیار چارشیه مه به ست پی (بازار) کو ب جهه کی واقعی و گشتی و قه کریه بو هه می خه لکیه. و قه هوه خانه زی ب جهه کی تایبهت ده پته هژمارتن کو ته خه کا مرؤفان ئه وین حه زا قه خوارنا قه هوئی ل ده ف.

چارشیا که لی تزی مه خلوقات ب بو نه کو گوندی و کوچهر بون گه له ک مه خلوقات هاتبون ژ نه زریجان، ژ وانی، ژ سه رایا مه خینان (ئاسوری) و ژ وه لاتین مایین، هه نه کان ئه شیاپی خو ئانیبون د فروتن هه نه ک زی هاتبون ژ فر مال د کرین و د برن، گمیین ژ چارشیا که لی د هات. وی یه کی کفش د کر وه کی چیاپی کوردستانی و مه خلوقاتین وی خه لاس بون، ژ فی زفستانی ژ سرو سه رمای گش ب نشق بون)) (Şemo, 2007: 17). ههروه کی ئاشکرا روماننقیسی ئامازه ب جهپن واقعی دایه، وه کی (وانی) کو د که فیه ترکیا و (ئه زریجان) کو ئیکه ژ ئه وان شه ش وه لاتین ترکی یپن سه ربه خو ل تاخی قه وفاز ل ئوراسیا. و (جهپن ئاسوریان) و ئامازه ب جهپن سروشتی دایه ئه و زی (چیاپی کوردستانی).

نمونه کا دیدا: ((وه ختا قزلباش ئانین با سهرداری، ئه و چه لته یپن وان یپن ژ بو تیران تزی ده وساند بون وه ختا کو قا لا کرن سه ردار خان شاش ما ئه و چ تو نه بو ل فیتر زپن ئیرانی، رومی، ئه فغانستانی، هندستانی هه تا زپن رومی ژ هه بون وی سه ری خو هه ژاند و گوت: و لله فی مینا شاه و پادشاهان ده ر باس د کر، کرین و فروتنا وی ئه و قاس د دهوله تان را هه بو)) (Şemo, 2007: 249) ب ریکا سالو خدانی مال و سهروه تی خانوی ئاشکرا کریه و ئامازه ب جهپن (ئیران، روم، ئه فغانستان، هندستان) دایه کو ئه ف جهه د واقعینه و خو دان سنوره کی جوگرافینه.

ههروه سا شه مزینان ئیکه ژ ئه وان میرگه هیپن کوردستانی، ب جهه کی دیروکی و واقعی ده پته نیاسین گه له ک جاران پادشاهی رومی ب له شکه ریخو قه بزاف کرینه کو ئه ردین ئه وان داگیر بکه ن روماننقیسی ئامازه ب ناغی رومی دایه و میرگه ها شه مزینان کو جهه کی تایبه ته ب کوردانقه و به شه که ژگشتی (کوردستانی) و ب شیوه یه کی جوان و سه رنج راکیش پروسیسا فه گیرانی ل سه ر ئه وان جهان فه دگیریت: ((شه مزینان میرگه هه کا کوردستانی یا جودا و قه دیمه، وی میرگه هی قه ت نه د هیشت روم بی ناغا وان و ب خو ب سه ری خو میرگه ها خو ده ریاس د کر، چه ند جاران پادشاهی رومی ئه سکه ر د شانده شه مزینانی شهر لی نکاریو تشته ک ب وان بکرا، پادشاهی رومی ل وان که ته رکی ئه سکه ری گران ب توپ و جه بهر خانه یان شانده سه ر شه مزینانی شهر، ئه و چه ند مه هبو ئه هلی شه مزینانی و رومی شهر دکرن)) (Şemo, 2007: 100) نفیسه ری ب ریکا فه گیرانی رویدانین شه ری رومی و شه مزینان فه گیرانه و ئامازه ب میرگه ها شه مزینان و رومی دایه کو هه ر دو ب جهپن واقعی ده پته نیاسین و خو دان جهه کی جوگرافیه، روبه ر و سنوره کی ده ستنیشانکری هه یه.

د نمونه کا دیدا نفیسه‌ری رویدانین شهرى "کهلا دمدم" فه گپراينه و ناماژه ب جهى کوردستانى دايه کو جهه کى واقعيه ههر وه کى: ((ئالیى دن شاهى ئیرانى تهسکه‌رى خویى شهرى د قورناندا دشانده سهر کوردستانى شهر وه کى ژ خورا زهفت بکه، لى مه‌خلوقاتی کوردان ب نافاتى و میرخاسى شهر د کر ل ههمبه‌رى وان ههر دو دهوله‌تین مه‌زن و گرانیین وی (چاخى)) (Şemo, 2007: 10). ل قپرى هوسا دیارد بیت کو په‌یوه‌ندیا کوردان و گریدانا نه‌وان ب جهى وانقه یا ب هیژه، و به‌رده‌وام ههمبه‌ر دهوله‌تین داگیر که‌ر د راوه‌ستیان بو هندى کو به‌رگریژ ژ ناخا وه‌لاتى خو بکه‌ن. د پارچه کا دیدا: ((خودیى خوآرن خانه‌یه کى کوردى ژ جزیرا بوتان بو نافتى وی بیدر بو)). (Şemo, 2007: 23). نفیسه‌ری ناماژه ب جزیرا بوتان دايه جهه کى واقعيه د که‌فیتته ره‌خى ترکان.

((بازرگانین وه‌لاتین دۆر د هاتنه که‌لا دمدم مالین خو د فروتن و له وما تمى د فى بازاریدا چ ئەشیا ب بیژه هه‌بو، بگره ژ بازارین هندستانى، نه‌فغانستانى، ژ شامى، هه‌له‌بى، ستانبولى، رۆمى و ئیرانى د هاتنه قپرى)) (Şemo, 2007: 25). نفیسه‌ر ب ریکا که‌سایه‌تییان و هاتنا نه‌وان بو نافت که‌لى ناماژه ب ئەفان جهان دايه کو ههمى د واقعيه‌نه.

۲- جهى ناشوپى:

ههر وه کى ژنافى خویى دیاره جهه کى خه‌یالی و هونه‌رییه د خه‌یالا رۆماننقیسدا ده‌یته ئافراندن. وه کى د رۆمانیدا رۆماننقیسى به‌حسى کانیا بوکى دکه‌ت: ((کانیا بوکى نه‌و جهه یی دنافا که‌لا دمدمدا، نه‌و کانى زفستانى قه‌ت نه د قهرى و هافینى ژ نافا وی کانى گه‌له‌کا سار بو، دهر هه‌فا وی کانى دا دنافا جما نه‌تیدا وه‌ها قسه دکرن: ژ زودا وه‌خته کى زفستانى بوکه‌ک د وی رپرا تین، وه‌ختا کوتین سهر وی کانى ژ بو نه‌شقى ده‌نگ بیژ ده‌ست پیدکه بسترى، هه‌ما کو نه‌و ده‌فى خو فه د که و دقیره ژ نشکیفه د به خوشینیا شه‌په‌ی، ژ ژوریدا د شقته تى، لى هوسا زوتى، وه کى پینجى سوارین بوکى، بوک، دوه‌بر بو، ده‌فپین، و زورنه‌فپین دى به‌رفا کویردا د نخیمه ژ وان قه‌ت یه‌ک ژ خه‌لاس نه‌به (Şemo, 2007: 82) رۆماننقیسى رۆلى شعریه‌تى ب ریکا دروستکرنا وینه کى د هزر و خه‌یالا خوانده‌فانیدا ئافراندیه و خه‌ملاندنا جهى ب شپوهیه کى هونه‌ری سالوخدایه و به‌رجسته کریه کو دیژنه نه‌وی جهى کانیا بوکى و نه‌ف رویدانین تراژیدی نفیسه‌ری ب جهه کى میژویى ژى د ده‌ته نیاسین، ده‌مى کو به‌کر به‌گ ب زه‌لامین خو‌فه به‌ره‌ف که‌لى د چو بو هندى کو ب سهر که‌لى شهرى بکه‌ن نه‌و ب له‌شکه‌رى خو‌فه د نه‌وی که‌فریدا نقوبون: ((نه‌و سوارین ل سهر کانى ب به‌کر فه قه‌ت مه‌جال نه‌دیتن وه کى بره‌فن فه‌کیشن، گشت د به‌رفیدا و دکه‌فراندا هوسا هاتن نخامتن، وه کى قه‌ت یه‌ک ژ وان و نه‌هه‌سپین وان خویا نه‌ د کرن. ته د گوت قه‌ی که‌سه‌ک ل فر تونه، ل بنى وی به‌رفیدا نپزیک سیه میژى ب هه‌سپانقه قریون ده‌مى سلیمان خان نه‌و قه‌وماندن دیت و مه‌جبور بو ب پاشدا فه‌کیشا)) (Şemo, 2007: 81) وه کى دیار نه‌ف جهه ژلاى نفیسه‌ریفه هاتیه ئافراندن ژ هزر و خه‌یالا خو‌ داریشتییه بو هندى کوسه‌رنجا خو‌انده‌فانى رابکیشیت کو هزر بکه‌ت نه‌ف جهه جهه کى واقعيه، کو پتر ب خواندنا رویدانانقه به‌یته‌ گریدان، ل قپرى رۆلى شعریه‌تى ب ریکا زمانى و وه‌سفا جهى کانیا بوکى و فه‌گپرانا رویدانان هاتیه ئاشکراکرن.

د نمونه کا دیدا: ((خانوى قورشوتى ئالچاخ نه‌و سپارتیى وی وه کى نه‌و پار گالا باژیر ب پارینه. چمکى ژ گوندان ژى گه‌له‌ک مرؤف تزی باژیر بو‌نه، ب جه‌هنه‌ما وی کرى.... تو یى بدى خاترى خودى قه‌ت به‌حسا وی کوچکى نه‌که. وه کى نه‌و مرؤف بویه نه‌و ب نه‌ردى سهر بکه‌فه وی ب چویه شهر)) (Şemo, 2007: 83). ههر وه کى نفیسه‌ری ناماژه ب جهى گوندان دايه کو جهه کى سروشتیى گشتییه و فه‌کریه، و ناماژه ب جه‌هنه‌مى دايه کو جهه کى ناشوپى و خه‌یالیه د جیهانا ماتریالیدا و د ژیواریدا وینه نینه و پى گرتییه و تایبه‌ته ب نه‌وان که‌سان نه‌و پین رپدر که‌فتى .

د نه‌فى پارچیدا رۆماننقیسى ب شپوهیه کى ناشوپى وه‌سف و سالوخه‌تا جهى که‌لا دمدم کریه، ب دارشتن و دهریرین و په‌یقین هه‌لبژارتى و هنده‌ک ژ ناشوپا خو، ناماژه ب هیلینا ته‌یرى نه‌یلودایه ههر وه کى "که‌لاد دمدم" وه کى نه‌وی هیلینا ته‌یرى نه‌یلو یا بلنده. (Şemo, 2007: 12) شعریه‌ت و خه‌ملاندنا جهى هاتنییه به‌رجسته کرن. ههر چه‌نده که‌ل بخو

د واقعیدا ب ئەندازەیه کارێک و پێک و موکوم هاتیە ئافاکرن، لێ تەکنیکا سالوخدانی د ناف رۆمانیدا گرنگیا خۆ هەیه، ژلایه کی رۆمان جوانیه کی پیشکیش دکەت ژ یه کسانیا دەمی چیرۆکی دگەل دەمی فەگیرانی، ژ لایه کی دیترفه دا سەرنجا خواندهفانی را دکیشیت.

دپارچه کا دیدا رۆماننقیسی بهحسی دهقهرا شه مزینان دکەت وخیرو بهره کهتا ئەفی دهقەرئ و لیکچواندیه ب چقلئ بهحهشتئ هەر وه کی: ((ئەردئ وی زههف رنده، دهشتا شه مزینان و چیاپین وی خیرو بهره کهتن، ئەهلین وی ژ گشت دهولهتینه و مروفین جیهادینه... راست بیژی ماقویل، ئەبدو رزاق گوت: شه مزینان را د بیژن چقلئ جهنه تی)). (Semo, 2007: 127). وه کی دیار ل فیئرئ ب ریکا که سایه تی نفیسه ری ئامازه ب (چقلئ جهنه تی) دایه. و بهحهشت جهه کی خه یالییه دجیهانا مه تریالی واقعیدا وینه نینه، یاگریه یاتایبه ته ب هنده ک مروفانقه.

۳- جهی فە کری:

جهی گشتی و فه کریه جهی هەمی خه لکییه و سنوره کی به رفه ره و فه کریه، ل سەر بنه مای ئازادی و سنورداریا که سایه تیان بو هاتن و چونی. بو نمونه بازار: ((ل باژیرئ که لی گه له ک کوچ هه بون، دو چارشی و وه کی دن مهیدانا دیویر هه بو. ل وی مهیدانی پهز، دهوار، و هه سپین کوردان یین کهیل د هاتنه فروتنئ ژ هه مو وه لاتین دور د هاتن هه سپین کوردان د کرین و د برن)) (Semo, 2007: 21) هه ره وه کی دیار رۆماننقیسی ب شیوه یه کی هونه ری مه دح و سالوخه تین بازارئ که لی کریه وه کو باژیره کی مه زن و گشتی و فه کریه کو گه له ک خه لک ژ وه لاتین بیانی د هاتن و قه ستا ئەفی جهی کریه بو کرینا هه سپین کوردی و ناف و دهنگیا ئەوان.

((راسته باژیرئ "که لا دمدمی" مینا باژیرین قه دیمین ماین ئەو قاس نه مه زن بو، لی ئەف باژیره ژئ ئیدی ب بو باژیره کی مه زن و چ ب بیژی تیده بیتەر د بو، ژ وه لاتین دور ژئ بازارگان د هاتنه که لی ئەشیایی خۆ خهریت د کرین و د چون. و مه خلوقات ژئ هه مو وه لاتان د هاتن کرین و فروتن د کرن (Semo, 2007: 21) ئامازه ب جهین (کوچ، چارشی، مهیدانا دیور) جهین فه کریه.

((به کرئ ئەسنافی هه سپین کوردان وه ها قسه د کر، هه سپین کوردان یین کهیل گوھین وان یین بچویکن و سمین وان گروفر و نه مه زن سنگین وان فره هین، سه رین وان بچوکی، ستوپین وان کیرن ئەو هه سپ تمی ژارن قه ت کوک نابن ئەف هه سپ ده برئ کیم د خون د کارن گه له ک رۆژان بی ناف و بی ده بر ته یاخ بکه ن. ژ کهیلن کوردان را رپیا که فر و زنا و چیا و گه لی ئان ژئ قوموماستان به که، چی روه به ری چارپی ژئ بهر بهزا وی خه لاس نابه هه تا کاریت غه زالان ژئ خه لاس نه بون. له و ما ژ هه مو وه لاتان تین ب هه وه س د کرین و د چون)) (Semo, 2007: 22) د ئەفی پارچیدا ئامازه ب جهین سروشتی دایه وه کی که فر و زنا، چیا، گه لی، کو ئەف جهه د سروشتی و فه کری و گشتینه بو هه می که سان ، ب کار ئینانا ئە فان جهان د ناف رۆمانیدا ئاشنایه تی ل دهف خواندهفانی پهیدا کهن و نفیسه ر ب زمانه کی کاریگەر و هونه ری پیشکیش دکەت کو ل دهف خواندهفانی د هافی نه بن و زیکا د سه ری ئەویدا بچن و جهی خۆ بگرن. و هه ره وه سا نفیسه ری ب ریکا سالوخدانی وه سفا هه سپین کوردان کریه و گریداییه ب ئەفان جهانه.

میرگه ها شه مزینان جهه کی واقعی و میژوی و فه کریه، توشی هیژیشین مه زن بویه د گه ل وه لاتئ رۆمی "ئوسمان پاشای" ئەسکه ری خۆ شانده سه ر کوردان گوندین ئەوان و باژیرین ئەوان و ژن و زاروکین ئەوان دانه بهر گولاو و توپان و شیر و رمان و بارا پتر ژ ئەوان ژ ناف برن، و ژبه ر ئاشناتیا خه لکی ل ئەوی جهی و کار تیکرنا جهی ل سه ر خه لکی ده ست ژ جهی باب و باپیرین خۆ بهر نه دان. نفیسه ری ب ریکا که سایه تی صادق شه مزینان، کو ژ که سایه تین هاریکار بو د ناف رۆمانیدا داخوازا هاریکاری ژ خانوی کر و خانو ژئ ب ئەسکه ری خۆفه ده ستئ هاریکاری بو درئ کر و جهی ئەوان پاراست. و میر صادق شیره ک دیاری بو خانوی هنارت کو ئەو شیر میراتگه هی بابو باپیرین ئەوی بو: ((هه رن بیژنه خانوی ئەم بچوک و مه زنین شه مزینانی چ جارن فی قه نجی ژ بیر ناکه ین. هه رن ژ ئالی میر صادق دا سلافی بدهن خانوی ب بیژنی

میر صادق فی شیرئ کالو باقییت خوئ قه دیم ب خهلاتی دشینه ژ خانوی را ئەف شور هەر لایقی ئەو بده)) (Semo, 143: 2007) د ئەفئ پارچیدا هوسا دیاره کو خانوی جهنگ زیرین دەستی هاریکاری بۆ میرگه ها شه مزینان راگه هاندیه، نفیسه ری ب ریکا دیالوکی دناقبه را که سایه تیاندا ره گهزی جهی بهرجسته کریه و ئامازه ب جهی (باژیران، گوندان، شه مزینان، رۆمی) دایه. جهین واقعی و گشتی و فه کریه.

٤- جهین گرتی

د ئەفئ جهیدا هه می کهس نه د ئازادن کو هاتن و چوئ تیدا بکهن د بیت ئەو جهه بی تاییهت و سنور داره، بۆ چه ند کهسان جهی ههست ب نه خوشیی و غه ریپی و سرو سه رما و دوژمنکاری دکه ی، جهی نه چاریپی وه کی (زیندان) جهه کی وه کی شانوییه جهه کی بهرته نگ و بچویکه، مه رهم ژئ جهی مه جازی یان گریمان ه کری وب جهه کی نه ری نی دهیته هژمارتن. کو ژ جیهانا ئازادی دهیته دویر ئیخستن. بۆ نمونه: ((هه رن وان ده روئشا بگرن و بکه نه دزیندانیقه ژ وان پرس بکه کا کی ئەو شاندینه نا فا مه ب چی مه رهمی هاتینه (Semo, 2007: 62)). د ئەفئ پارچیدا ئامازه ب شیوه یه کی راسته وخو ب جهی زیندانی دایه کو ئەف جهه کی گرتیه و بهر ته نگه هاتن و چون دناقدا نینه، و ژ جیهانا ئازاد بوئ یا دویره. له وما ب جهه کی گرتی و نیگه تیف و نه یار هاتیه نیاسین. ئەو جهی بی حه زو فیان لی بژیت کو دبیته ئە گه ری نه خوشیی و ته نگا فیئ.

د پارچه کا دیدا: ((هه ر وه کی حه مزه چاویس قولیخی ل پادشاهی رۆمی دکر ده ه سالان چاویشییا ئەسکه ری دکر... من هه مو هوکمین وان قه تاندن ژ مه چ بیژه دکر مه، دیل ژئ دگرتن د ئانی ل گا فا کو ئەسکه ری رۆمی فه گه ر یایه بهر ب وهلاتی من دهست پیکر کوشتنا زاروان، کلان، ژنان، پیر و کلان، غیره تا من قه بول نه کر، که ته بیرامن ته مییا کال و بافین مه یین کو د زارو کینی دا دگوتنه مه، سولتانیئ رۆمی پاشاییت وان دوژمنین ملله تی کوردن من ته هه مول نه دکر ئیدی ئەز نکاریوم د نا فا و اندا بمامه. ئەز ژ بازاری سته نبولی ژ نا فا ئەسکه ری وان پی لاپی خاس ره فییام من ژ زودا بیهستبو وه کی خانوی جهنگ زیرین بویه گو مانا کوردان وهلاتی کال و بافان)) (Semo, 2007: 44 - 45) هه ر وه کی رۆمانقیسی ب شیوه یه کی هونه ری ب ریکا پروسیسا فه گپرائی و ته کنیکا فلاشباکی رویدانین زولم و زورداریا داگیر که ران ل سه ر کوردان بهرجسته کریه، و ب ریکا که سایه تی حه مزه چاویس جه دیارکریه کوجهی که ربی و هه فکی و یکمانییه و ب تی د چارچوئی بابه تین ئاریای و وینین کابوسیدا دهیته فه کو لین. ئەف جهه بۆ که سایه تی جهه کی نه چاری و نه خوش بۆ وه کی ده بی شانوی بی بهرته نک و نه ئارام بۆ، ب جهه کی گرتی هاتیه نیشاندان.

د چه ندین پارچین دیدا به حسی جهین گرتی کریه وه کی (شکهفت، هوسته خانه یا سیلاح چیکرنی، دیوانخانه یا خانوی، مه دیدانا ته علمی جه رباندنا چه کی، حه مام) ئەفه هه می جهین گرتینه،.. هتد. (Semo, 2007: 41, 35, 58, 59) شکهفت، کو جهه کی گرتیه ئەهلئ که لا دمدم گه له ک جاران سیلاحی خو د نا قدا د فه شار ت و گه له ک جاران دیل و گرتین شه ران د نا قدا د فه شارتن.

هوسته خانه یا سیلاحی بهیچ ره نگه کی خانوی نه دهیلا کهس خو نیژیکی ئەفئ جهی بکهت ژ بهر کو سیلاح دنا قدا چیدکرن. دیوانخانه یا خانوی، یا تاییهت و گرتیه، هه می کهس نه د شیان ل دیوانا ئەوی ئاماده بن بتی ما قویل و گرگرتن ده قه ری وریه سپی یین دان عه مر.

٥- جهین گشتی:

هنده ک نا ف هه نه ب تی جورئ جهی دده نه دیارکرن، وه کی (مال، شه قام، چیا، دهشت، قوتابخانه، مزگه فت، بازار... هتد) ((مه سجده ک هاتبو ئا فاکرن وه سا کاو هاتبو ئا فاکرن ته دگوت قه ی هه فالجیویا مه سجدا ستانبولییه)) (Semo, 2007: 33) ئامازه ب جهی مه سجدی و ئستانبولی دایه جهه کی گشتی و فه کریه.

((رۆژه کێ ژ وان رۆژان ل چارشیا کهلا دمدم ئ ده هه درویشن خه ریب ده رکه تبۆنه مه خده ری د نا فا واندا ده هه قرنته بو، ده فین سپی ته زه که تبونه روپی وی لی یین دین ناف سهری بون ئانجاخ بیست و پینچ هه تا سیه سالی هه بون گش قه په زه نک بون)) (Şemo, 2007: 57) رۆمانقیسی ئاماژه ب چارشیی دایه کو جهه کێ فه کری و گشتیه بو هه می خه لکی.

((ههروه سا ئه و دوکانین دنافا چارشیا کهلا دمدم دا، هوسته خانه، خوارنگه ه... هتد ((ل که لی جو ره و جو رین دوکانان هه بون...)) (Şemo, 2007: 21) دوکانین ئه تاران دا هه بون موری، بشکوش ده رزی، تیل قویتان (Şemo, 2007: 21) نقیسه ری ب شیوه یه کێ زور ئاماژه ب جهین گشتی دایه، وه کێ (هوسته خانه، خوارنگه ه، چارشیه) ئه ف هه می جهین واقعی و فه کری و گشتینه.

((ل فی بازاری که لی دا خوارنگه ه هه بون، د فان خوارنگه هاندا ژ سبه ه هه تا ئیقاری ل سهر دارین دارچی رایان، ئان ژی ل سهر کومری جو ره و جو رین خوارن هازر د کرن ژ چه م فان خوارنگه هان تمی بهین و بو خوزین خوارنان هوسا خوش د هاته مروفی کو نیزیکی وان د بو وه کێ قهت نه برچی بویه، مه هدی وی فه دبۆ ژ بهر کول فر قه لی، تولمه، کفته، قه لیا سیلی، قه لیا شفانان دنافا هوری په ز دا چیکری، تاسکفاف، کفافین شیشان، رشته، سافاری گوشت و برنج (Şemo, 2007: 22). نقیسه ری بو گه شه کرنا رویدانین رۆمانی سالو خدان خوارن خوارنگه ها کهلا دمدم کریه و ئاماژه ب جهی (خوارنگه هی) دایه کو جهه کێ گشتی و فه کریه.

((د که لی دا گه له ک فرن هه بون دناف فرنه یاندا نانی سیلی، لوشی ته نوری، بوکان، توتک، کلور، کاده، مرتوخه، شلک، و جو رین مایین ده هتن)) (Şemo, 2007: 23) رۆمانقیسی ب شیوه یه کێ هونه ری و سهرنج راکیش ئه رکی شعریه تا جهی کهلا دمدم به رجسته کریه ب ریکا سالو خدان و خه ملاندنی وه سفا که رهسته و تشتین پیدی یین ئه وان جهین د نا فا که لی دا وه کێ هوسته خانه یان، دوکانان، فرنان... هتد کو هه می ب جهین گشتینه و فه کریه.

6- جهی تایبهت

جهه کێ ده ستنیشان کریه کو که سه ک یان گروه ک یان وه لاته ک یان نه ته وه ک خودانی و ییه بو نمونه ده می سهردار خان به ره ف که له یفه چوی، و خانیی خانوی دیتی و مال و ملک و سهروهت و سامانین ئه وی کو جهه کێ تایبه ته ب خانویفه، دانپیدانکر کو مال و کوچکا پاشایی ئیرانی ژی وه کێ یا خانوی نینه. ههروه کێ: ((سهردار خان چو بازاری ل سوکا فره هه خانیه کێ مه زن دو قوبه تیدا هه بون، ل سهر بان خانی دو قوبه هه بون د وان قوبه یاندا په نجه رین گروه هه بون، سهردار خان ب فردا ب ویدا نه پیری ب پيله کانانقه هه لکیشیا، چو که ته وان قوبه یان ژ وان قوبه یین بلند دا وی چارنکالی که لی دیت. ژ قوبه یان په یا بو ده ری فه کر، چو که ته دیوانخانه یه کا مه زن یی فره ه، ل ئه ردی فی دیوانخانه یی خالیچه یه کا مه زن راخستبون. دفی خالیچه یی دا نه خشین گاکوفیان، کارین غه زالان و ده هبه یین مایین هه بون. ل دیوارین دیوانخانه یی سیلاح ده ر ده کری بون بگری که فرین به ری یین له په کان یین کو وه ختا کو ژ زو دا پی شهر دکر و بگره ژ که فکانیا چه رم و هه تا پشتو یین باروتی دار دار کری هه بون. سهردار خان شاش مه تال ما، گا فا کو وی دیت ل سهری دیوانخانه یی ژورین دیکه هه به کێ بلند هه بو، دوشه که ک رانیخستی بو چه ند بالگه یین پورتا مریشکان ژ بو بهر پالان دانیبونه وی ده ری فه گه ریا سهر ئه سکه ری خوه گوت: وی کوچکی مینا شا هه ده ریاس کریه)) (Şemo, 2007: 250) رۆمانقیسی ب ریکا وه سف و سالو خدان که ل و په ل و ناقمالیی جهی تایبهت پی خانوی دیار کریه.

((ل کهلا دمدمی ل هه مو جیاندا ل مهیدانا ده وار فروتنی، د ئوده یاندا ژی هه ر گا ف شاهی بو ساز لی دخواستن بهیت و کهلام د گوتن. جازنان د قه هوه خانه یاندا کالین کو گه له ک جازنان ل هه مبه ری شاهی ئیرانی و پادشاهی رۆمی شهر کربون قسه دکر چه وا کوردان ب میرخاسی شهر دکر ل دژی داگیر که ران)) (Şemo, 2007: 236) ئاماژه ب جهین (چارشیی، مهیدانا ده وار فروتنی، ئیرانی، رۆمی) دایه، کو ئه ف جهه د فه کریه و د گشتینه، لی جهین (قه هوه خانه، ئوده یاندا) ئه ف

هەر دو ججه تايبه تينه، ل فېرې رۆماننقىسى ب رېكا دانوستاندى د ناقبهرا كه سايه تيپن رۆمانى ب شپوهيه كې نه راسته و خو ئاماژه ب جھى كوردان يې بابو پاپيرين مه لى ژباييين دايه، كو ججه كې پيروزه و سهرا نه فى جھى گه له ك قوربانى و خوين رېتينه و ب ميخراسى هيرش و شهر بهرامبهر ئه فان دهوله تيپن مه زن ترکان و ئيراني د كرن داکو جھ و وهلا تى خو ب پاريزن.

د نمونه كا ديدا: ((ئەف شەش مەھە ئەز رەقيامە ل سەرى چيايپن كوردستانى ب بهرف و گه ليپن كورقه هاتم قولبخيا ته بكه م قولبخيا وهلا تى بكه م و هه يفا ژن و زارويين كوردان، كال و پيران هلدهم وب گه له كې هه لالى ژ بوته نه سكه ر هيينى ته ئليمى بكه م)). د ئەفى پارچيدا رۆماننقىسى ب رېكا كه سايه تى ئاماژه ب چيا و گه ليپن كوير يپن كوردستانى دايه، كو ئەف ججه تايبه تن ب جھين كورده واري و واري كوردانقه و تايبه تمه نديا تام وبهين و ناخا وهلا تى بهرجسته كويه. كو ژ دل و دهوروى خو كه سايه تى خزمه تا وهلا تى خو بكه ت و له شكه رى ئه وان فېرى ته كنيكپن شه رى بكه ت، و مافى ئه وان زاروك و ژن و كال و پيرن كوشتين ژيرنه كه ت.

د رۆمانا "كه لادمدم" ب ججه كې ميژوي تايبه ت ب دهفرا كوردانقه دهيتته نياسين. چونكى د ئەفى جهيدا چه ندين شه رين مه زن ژلاي دوژمن و نه چه زين كوردان هاتينه نه نجامدان هه تا دوماه ي پشتي "كه لا دمدم" هاتيه باروتكرن و هه لوه شاندىن ژ لاي خانوي و كه سين مريدن د گه لدا، رۆژه كې سه ردار خان كو ب سه ركيشى له شكه رى ئيراني دهيتته نياسين به رهف كه ليقه د چيت و ئه وان ديمه نين دلته زين و باري تى دبيني ت كو كه ل يا هه لوه شيايى و سوتى ((سه ر دار خان رۆژه كې سه د ميژين قزلباشان شانده و كه قه ت چ كه لى هه يه، ئه و كوه اتن كه ل ديتن قه ت مرؤفه ك و روه به ره ك ژل كه لى ساخ نه مايه، ل كه لا تى حشر و ئەمبارەت و مالين وان يپن گرانبها بو، وان قزلباشان ل كه لى چاف ب فان هور و موران كه تن، ده ست ب به ره ه فكرنا مالين هيزا كرن و كه تنه مالان و تشتين هيزا به ره ه ف د كه ن)) (Semo, 249: 2007) هه ر وه كى ديار ئاماژه ب جھين كه لى، مالان ئەف ججه د واقعينه و تايبه تن چونكى كه ل ياتايبه ته ب نه ته وه و ده سه ه لاتا هو كمرانيا كوردانقه، مالين وان ژى ياتايبه ته ب ژين و ژيانا هه ر كه سكه كې فه

رويدانين شه رى دناقبه را هه ردو عه شيرين كوردان به روده ران وشكاکان بو، ژ رويدانين سه ره كى دهيتنه هژمارتن، پشتي مرنا "ناصر به گى" هه ردو عه شير ب شهر كه تن سه را جھى، كو ئەفه ژى ئيك ژ فيلپن شاهى ئيراني بو، كو هه ردوك عه شيرا فيكرا به رده ت و د ئەنجامدا چه ندين ميژين شكاكيان هاتنه كوشتن. لى ل دوماه ي زانى كو شا ه عه باس يې ب ئەفى فيلپن رابوى. و هه ر دو عه شير پيك هاتن: ((هه تا نه و ژى ئه و ئيدى نه يپن سه ر مه شهر، پاشى هيللا چه ند جازنان ژى مه كومه ك دا وان، وه ختا كو شا ه عه باس ئه و تالان دكرن. پاشى وه ختا كو ئەم و ئەشيرا شكاكيان له ف هاتين ئەم يې هه سيان شا ه ئه باس گو تبه ئه وان)). (Semo, 2007: 10). نقيسه رى ب رېكا فه گيرانا رويدانين شه رى دناقبه را هه ر دو عه شيرين كوردان ئاماژه ب عه شيرا به روده ران دايه و عه شيرا شكاكيان، كو هه ر دو ژ عه شير د تايبه تن ب كوردا نه، و جھين واقعي و فه كرينه.

د نمونه يه كا ديدا ل كه لى گه له ك دوكان و هوسته خانين تايبه ت هه بون ب كه لو په لانقه هه ر ئيك يا تايبه ت بو ب تشته كى هه ر وه كى: ((گه ركه كې هوسته خانه يان گشت دهنچى بون د وان هوسته خانه يان دا ريس ره نكره نكي د كرن ژ بو خالچيان، ئەمه نيان، زيليان، به ران خورچان، پشتين ژنان...)) (Semo, 2007: 22) واته ئاماژه ب جھى هوسته خانه يا دهنچى دايه كو ججه كې تايبه ته و فه كويه .

((هه بون هوسته خانه يا سيلاحى، سيلاح ل فېرى چيدكرن، خه نجه ر، قه مه، شور، مه رتال، پولا، سه رين رمان...)) (Semo, 2007: 10). ل فېرى هوسته خانه يا سيلاحى ب جھى تايبه ت و گرتيه ب سيلاحى هاتيه نياسين.

د رۆمانا "كه لادمدم" دا خه لكى كه لى هه مييان ب كه يف و خوشى و ته ناھى رۆژين خوش و نه خوش پيكفه د بوراندن و د ئيگر تى و د پاراستييون هه تا دوماه ييا هه رفاندن و بارودكرنا جھى كه لا دمدم كو ئەف ججه يې تايبه ت بو ب ئاكنجيين

كەلى: ((لى سى جھان باروت كرنه بئى ھەمى كەلى و تەقاندن ئاگر ب كەلى كەت)) (Şemo, 2007: 248) نقيسەرى ۋەكى ديمەنەكى سەرنج راکيش پەيوەندىپن كەسايەتپين كەلى و ئاشنا بون و ھەژنىكرنا ئەوان بۇ جھى وان ۋەكى جھەكى ئاشنا و ھەقال دياركرىه، كو ئەف جھە بۇ خەلكى جھەكى خوش و ئارام بۇ، ھەتا كەل ھاتىپە ھەلوەشاندىن و پەقاندن ئەوان بەرھەقانى ژجھى خۇد كرن، واتە ئەفى جھى بەھايەكى مرقۇفايەتپى ھەپە وژ تىگەھى خۇبى جوگرافى دەر كەفتىە بەرھەف تىگەھى دەرونى چوپە.

رۇماننقىسى سالوخذانا گەلەك جھپن دىپن كەلا دمدم كرىه ب رىكا چەندىن تەكنىكپن ھونەرى، ژ ئەوان ژى ئاڤاكرنا مەسجدا كەلى، لى رۇماننقىسى ب شىۋەپەكى ھونەرى جھى مەسجدا كەلى لىكچواندىپە ب مەسجدا ئستەنبولنى ژبەر مەزنى و سنورى ئەۋى بى بەرھەف و جوانىا دىمەنپن ئەۋى پىن سەرنج راکيش ھەر ۋەك: ((ژ كەلا دمدمى را مەسجدا ھاتبو ئاڤاكرن، مەسجدا ھوسا ھاتبو ئاڤاكرن تە دگوت قەى ھەقالجىۋىيا مەسجدا ئستەنبولپە، دەما ھىشاركرنا مەسجدى كوتا بۇ و منارەيا ۋى يا بلند ئامادەبو..... خانو ژى رابو سەر منارى ۋى ژورپىدا نە كو باژارى كەلى دىت ۋى گەلەك دەشت، گەلى، نەۋال وچىياپن دور دىت گش پىڤقە ھاتن خوياكرن.... گوتە ھوستايان ھوستا نادر سەبا ڤى چىكرنا تە يا زانا ورنىد تولايقى ۋەكى ئەز جەنگپن زىر بدەمەتە ژى...)) (Şemo, 2007: 33). د ئەڤى پارچىدا ئاماژە ب گەلەك جھپن واقى و سروشى دايە ۋەكى (مەسجدا، نەۋال، چىيا، گەلى، دەشت) لى جھى منارە جھەكى بلندە د ناپ مزكەفتانقە يا تايپەتە ۋە ھەمى كەس نەشپن لى ئامادەبن.

ب شىۋەپەكى گشتى سەرانسەرى ھەمى رۇماننى ناڤى (۱۰۱) جھان ھاتپە دياركرن ب ڤى رەنگى خوارى:

-جھپن واقى: نقيسەرى ئاماژە ب (۲۹) جھان دايە. (مىردىن، افغان، دمشق، دياربەكر، ھەلەبى، شامى، جزىرا بوتان، استنبول، ازربىجان، ئامپىدى، تەھرانى عەجەمان، بلوچستانى، بلغارىيا، مصر، ئامەد، رۇمى، افغانستان، ھندستان، بصرە، بىداد... ھتد

-جھپن ھونەرى: ئاماژە ب (۴) جھان دايە. (كانيا بوكى، چقىلى، جەھنەمى).

-جھپن گشتى: نقيسەرى ئاماژە ب (۱۹) جھان دايە. (چارشى، ئەرد، مال جادە، دوكان، مسجدا، مەيدان، وارگە ھ، بەربانك، فرن، ھوستەخانە)... ھتد.

-جھپن تايپەت: نقيسەرى ئاماژە ب (۲۰) جھان دايە. (قەھۋەخانە، ھوستەخانەپن لنگپن ھەسپان چىدكرن، ھوستەخانەپن زىن كاۋ چىدكرن، دوكانپن ئەتارا، دوكانپن بەروبوومى،، مالا بابى دلپەرى مالاخانوى،، منارە)... ھتد

-جھپن قەكرى: ئاماژە ب (۱۵) جھان ھاتپە دان. (چىيا، دول، نھال، گەلپن كویر، زوزانان، سەرکەقران، جنىكان، دەشتان، كانيان، باغ، ل سەر زانارن، گەلى، دولگە ھ)... ھتد.

- جھپن گرتى: ئاماژە ب (۸) جھان ھاتپە دان. (ھوستەخانپن سىلاح چىكرنى، جھپن فېرپونا تەعلىما چەكى، زىندان، سەرشو،، شكەفت)... ھتد.

-جھپن ھەلبىژارتى: ئاماژە ب (۳) جھان ھاتپە دان. (ئودەياخۇڤقە، مالا دلپەرى، ل سەر جھپن خۇ).

-جھپن نەچارى: نقيسەرى ئاماژە ب (۳) جھان دايە. (دوركەفتن ژ ۋەلاتى، جھپن دور، گرتىخانە).

ژمارە	جۇر	ھژمار	رئىژا سەدى
۱	ژلاپى پىكھاتەپىڤقە	۲۹	28.71
		۴	3.96
۲	ژلاپى پانتايپقە	۱۵	14.85
		۸	7.92
۳	ژلاپى نىشتەجىبون و جھ-گوھۆركىپقە	۱۹	18.81
		۲۰	19.81

2.97	۳	ههلبژارتی	
2.97	۳	نه چاری	
% ۱۰۰	۱۰۱		کۆ

ب ریکا ئەفی ئاماری بۆ مه ئاشکرا دبیت کۆ د رۆمانا "کهلا دمدم" یا عەرەبێ شەمۆ ئاماژە ب(۱۰۱) جهان کریه، ژ لای هەرسێ جەمسەرانی هە ب رێژەیین جیاواز پەیره و کریه، ژ لای پیکهاته یقه، رێژا (28,71) جھی واقعیه، بەرزترین رێژەیه بەرامبەر رێژا (3,96) جھی خە یالییه. ژ لای پانتایقه جھی قه کری ب رێژا (14,85) بەرامبەر جھی گرتی ب رێژەیا (7,92) پەیره و کریه. ژ لای جیگوری و نشتە جیبونیه، جھی گشتی ب رێژا (18,81) بەرامبەر جھی تایبەتی ب رێژەیا (19,81)، جھی ههلبژارتی ب رێژەیا (2,97) بەرامبەر جھی نه چاری ب هه مان رێژە پەیره کریه. ئەرکی شعریه تا جھی ئە و تایبەتمەندیین جوانکاری و واتایه ئەوتین د ناف رۆمانیدا بەرهم د ئینیت، نه بتی وه ک باگراوه نده ک به لکو د بیتە هیمایه کێ که لتوری و میژوی کۆ رهنگه دانا واقعه کێ کومه لایه تی و سیاسی بویه.

ئەنجام:

- ۱ - ئەرکی شعریه تی ب ریکا زمانی و ته کنیکا پروسیسا قه گیرانی پێش و پاشکرنی و سالوخدانا جهان و ب ریکا شیوازی ده ریری ب پە یقین ههلبژارتی و وینین هونەری ب هزر و خە یالی ئافراندا دیمە نین جوان یین "کهلا دمدم" ژیان و رەسه ناتیا جھی بەرجسته دکەت.
- 2 - جورین جھی ژ لای هەرسێ جەمسەرانی ه (پیکهاته ی، پانتای، نیشته جیبونی و جهگوری) د رۆمانا "کهلا دمدم" ب رێژەیین جیاواز هاتینه بەرجسته کرن.
- 3 - جھی "کهلا دمدم" جھے ک واقعی و دیروکی و تایبە ته ب نه ته واکوردانقه.
- 4 - جھ د رۆمانیدا نه وه ک به گراوه نده کێ بی لایه هاتیه نیشان دان، به لکو ب شیوهیه ک شیعری و فلکلوری ب ریکا وه رگرتا گوتن و مه سه ل و پە یقن گه لی کورد، کویاتی و جوانی و شعریه تا جھی بەرهم د ئینیت. ئەفه ژ جھی بۆ فه زایه کا پری هزرین ره وشه نییری و روحی د گوه ریت.
- 5 - مملانی یا سیاسی و میژوی د پیکهاته یا جھی د ناف رۆمانیدا رهنگه دایه، ژ ئەنجامی ئەوان ده ه شهرین د نافه را کوردان و سه فه ویان رویداین. و هیرشین مه زن و دور پچکرنا درێژ یا که لی و هه لوه شاندا کهلا دمدم، ئەف هه می رویدانین میژوی د ناف رۆمانیدا ب شیوهیه ک هونەری بنیاته کێ درامای بۆ جھی ئافا دکەت، و پە یوه نديا د نافه را جھی و که سایه تی کۆ پە یوه نديه کا ب هیز و موکومه و کارتیکن ل سه ره هف کریه ئاشکرا دکەت.
- 6 - د ناف رۆمانیدا پە یوه ندي دنافه را جھی و ناسناما نه ته وه پی کورد ئەوه جھ ژ ناسنای جودا نابیت، به لکو پە یوه ندي د نافه را جھی و ناسناما نه ته وه پی کورد ب هیز د ئیخیت و کهلا دمدم د بیتە هیمایه کێ گشتی بۆ هه فرکی و قوربانیی دژی زۆرداری، کهل ده یته هه رفاندن لی خۆراگیا وی و پیکقه گریدانا وی ب ناسنای کوردانقه به ردوام دبیت.

لیستا ژێدەران:

گەردی، عەزیز (۲۰۰۴)، هونەری شیعەر (شیعرناسی)، له بلاوکراوه کانی خانە ی چاپ و پە خشی رینما، چاپخانە ی گەنج، سلیمانی. عەبدولقادەر، ئەمین، (۲۰۰۸)، شیعریه ت د رۆمانین (سدق هروری) دا، چاپا ئیک، چاپخانا سپرێز، دهوک. سایبر پەرتیز، (۲۰۰۱)، بینای هونەری چروکی کوردی له سه ره تاوه تا کۆتای جەنگی دوهمی جیهانی، ده زگای چاپ و پە خشی سه رده م، سلیمانی. قادر، ره مه زان حە جی، (۲۰۰۶)، جھ د رۆمانا کوردی یا ده فه را به هدیناندا گه ریان ل با ی به رزه و دۆزه خا سپی وه ک نمونه، چاپا ئیک، ژ وه شانین ئیکه تیا نفیسه رین کورد- دهوک. ده شتی، که ریم (۲۰۰۴)، ئەدهب و فه لسه فه، تیکست، سلیمانی.

عومەر، محسین ئەحمەد (٢٠٠٥)، فەرھەنگی زاراوەی ئەدەبی، بەرگی یەکەم، دەزگای چاپ و بلاکردنەوێ ئاراس، چاپخانەی وەزارەتی پەرۆردە، ھەولێر.

بکر، د. محمد، (٢٠٠٤) پەخشانی شیعری کوردی، تەکنو سیمانتیکی گوتاری شیعەر، دەزگای چاپ و بلاکردنەوێ ئاراس، چاپخانەی وەزارەتی پەرۆردە، ھەولێر .

رشید، د. مسعود جمیل، (٢٠٢٢) پەخشانی وھونەرێن وی، چاپخانە گازی، چاپادوی، دھوک.

ئەلوانی، نەجم خالە، (٢٠٠٤) بینای کات لەسێ نمونە ی رۆمانی کوردی دا ژانی گەل، شار، راز (لیکولینەوہیەکی تیۆری، پراکتیکی، پەخنە ی)، دەزگەھێ چاپ و پەخشی سەر دەم، سلیمانی.

عەباس، ھافین سیابەند، (٢٠١٩) رۆمانا مێژویا کوردی، رۆمانێن محەمەد سەلیم سواری وەک نمونە، سەنتەری زاخو بۆ فە کۆلینێن کوردی.

کاپلان یاشار (٢٠١٩) داستانا کەلا دەمەد و خانێ لەب زێرین، فە کۆلینەکا ئەدەبی و دیرۆکی، چاپا ئێکی، سەنتەری زاخو بۆ فە کۆلینێن کوردی.

محمد، ابراهیم قادر (١٩٩٠) لیکولینەوہی کورتە چیرۆکی کوردی لە کوردستانی باشور (١٩٧٠-١٩٨٠)، نامە ی دکتورا، کولێژی ئاداب، زانکوی سەلاحەدین، ھەولێر.

Şemo, Ereb (2007). Dimdim. Diyarbakir: Lîs Basın - Yayın Pazarlama Organizasyon Rehberlik ve Danışmanlık.

ابراھیم، ارام یوسف (٢٠١٥). فە گێران و گرنگترین تەکنیکێن وی دا کومەلا کورتە چیرۆکا (ئەز وی ناکەم) یا ژارۆ دھۆکی: گوڤارا زانکویا دھوک، پەریبەندا (١٨)، ژمارە (١)، (زانستین مروڤایەتی و کومەلناسی) ل، ل، (٢٢-١)، ٢٠١٥.

عوسمان، سالار، عومەر، پەیمان محەمەد (٢٠٢٢)، ئیستاتیکی شوپن لە ستارانا فۆلکلۆری کوردیدا (ستارانا تیلی) وەک نمونە، گوڤارا زانستین مروڤایەتی، زانکوی زاخو، پەریبەندا (١٠) ژمارە (٢) ل، ل، (٢٠١٠-٢٠١٢) 2.925312301 <https://doi.org/10.26436/hjuoz.202010.2.925312301>

حاجی، نوزاد عبداللە و غفار، نیرگز (٢٠٢٠)، ئستاتیکی جھی د رۆمانین سەبری سلیمانیدا، گوڤارا زانکویا دھۆک، پەریبەندا (٢٣)، ژمارە (٢)، ل، ل، (٢٠١٩-٢٠٢٠) DOI: 607-091 <https://doi.org/10.26682/hjuod.2020.23.2.32>

عثمان، بدری (١٩٨٦)، بئاء الشخصیة الرئیسیة فی روایات نجیب محفوظ، بیروت، دار الحدائة للطباعة والنشر والتوزیع.

البناء، بان (٢٠٠٩) الفواعل السردیة، الطبعة الاولى، عالم الكتب الحديث، اربد.

داویدفایر، دایانا (١٩٨١) صنعة كتابة الرواية، ضمن كتاب الرواية وصناعة كتابة الرواية، ترجمة: سامی محمد، الموسوعة الصغیرة، دار الحرية للطباعة، بغداد.

بورنوت، رولان و اوتیلبله، ریا (١٩٩١) عالم الروایة: ترجمة: نهاد التکرلی، دار الشؤون الثقافية العامة .

النصیر، یاسین، (١٩٨٦) اشکالیة المكان فی النص الادبی، دار الشؤون الثقافية، العراق، بغداد.

ناظم، حسن (١٩٩٤) مفاهیم الشعریة، دراسه مقارنه فی الاصول والمنهج والمفاهیم، المركز الثقافی العربی، بیروت.

الحمادانی، حمید (١٩٩١) بنية النص السردی (من منظورالنقد الادبی)، المركز الثقافی العربی -الدار البیضاء، ط١، بیروت.

بحراوی، حسن (١٩٩٠) بنیه الشکل الروائی، الطبعة الاولى، المركز الثقافی العربی، بیروت.

نوالدین، حسین محمد (٢٠٠٥) الشعریة و قانون الشعر، الطبعة الثانية، دار المواسم للطباعة والنشر.

حسین، خالد حسین (١٤٢١) ه شعریة المكان فی الروایة الجدیة (الخطاب الروائی لادوار الخراط نموذجاً)، كتاب الرياض (٨٣)، مؤسسة الیمامة الصحفیة، الرياض.

صالح، صلاح (١٩٩٦) الروایة العربیة والصحراء، وزارة الثقافة، دمشق.

باشلار، غاستون (٢٠٠٦) جمالیة المكان، ترجمة غالب هلسا، الطبعة السادسة، المؤسسة الجامعة للنشر، لبنان.

باختین میخائیل (١٩٨٦) شعریة دوستویفسکی: ترجمة: جمیل ناصیف التکریتی، مراجعة: الدكتورە حیاة شرارة، الطبعة الاولى، لدار البیضاء، بغداد.

ربیع، محمد احمد (١٩٩٠) قضایا النقد العربی الحديث، دار الفكر للنشر والتوزیع، عمان.

باختین، میخائیل (١٩٩٠) اشکال الزمان والمكان فی الروایة، ترجمة: یوسف حلاق، منشورات وزارة الثقافة، دمشق.

لوتمان، یوری (٢٠٢٠) بنية النص الفنی، ترجمة: د. عبدی حاجی، الطبعة الاولى، دار التکوین للتالیف والترجمة والنشر .

لوتمان، یوری (١٩٨٨)، مشکلة المكان الفنی، ترجمة: سیزا قاسم درزا، ضمن كتاب جمالیات المكان، مجموعة من المؤلفین، الطبعة الثانية، الدار البیضاء.

ابو دیب، کمال (١٩٨٧)، فی الشعریة، مؤسسة الابحاث العربیة ش.م.م، بیروت .

هدی، اویره (٢٠١٢)، مصطلح الشعریة عند محمد بنیس، رساله ماجستیر، جامعة قاصدی مریاح ورقلة.

الدباغ، صفوان احمد قاسم (٢٠٠٠)، المكان الروائی عند غسان کنفانی، رساله ماجستیر، کلیة التریبة، جامعة الموصل.

شام، فیروز (٢٠١١)، شعریة الاجناس الادبیة فی ادب نزار قبانی، رساله دکتورا، وزارة التعلیم العالی والبعث العلمی، جامعة الجزائر.

الجمیلی، حسین غازی لطیف (٢٠٠١) البناء الفنی للقصة القصیرة فی العراق من سنة ١٩٩٠-٢٠٠٠، رساله دکتورا، کلیة التریبة الاولى (ابن رشد).